

CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILINDA TÜRKİYE İÇİN NÜKLEER GÜÇ OLMA İHTİYACININ ANALİZİ

Nazım ALTINTAŞ*
Doç. Dr. Ersoy ÖNDER**

ÖZET

Uluslararası ilişkilerde, ülkelerin söz sahibi olmalarının ana kriteri, güçtür. Askeri, jeopolitik, ekonomik, teknolojik ve kültürel güçlerin yanı sıra enerji kaynağına sahip olma, söz konusu ülkenin uluslararası anlaşmazlıklarda pazarlık payını artıran bir diğer unsurdur. Bu enerji kaynaklarından biri olan nükleer enerjiye sahip olmak ise, birçok devletin tercih edeceği bir kaynak olurken, bu enerjiye ulaşma çabalarının silahlanmaya dönüşmesi farklı bir durum yaratmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin nükleer silaha sahip olmak istemesi halinde yaşanacak muhtemel etkiler ortaya konmaktadır. Türkiye, soğuk savaş döneminde bu tehdidin en yakın hedeflerinden birisi olmuştur. Küba krizi esnasında ABD ve Sovyetler Birliği arasında yapılan pazarlıklarda Türkiye'de konuşlu nükleer silahlar gündemin bir parçası olmuş, ancak ne yurt içi kamuoyunda ne de askeri çevrelerde bu silahların politika, strateji ve askeri güce etkileri yeterince tartışılmamıştır. Bu çalışmanın amacı söz konusu tartışmalara katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Güç, Nükleer Silah, Nükleer Enerji, Türkiye, Balistik Füze.

*(E) Korgeneral
nazimaltintas@yahoo.com
<http://ORCID:0009-0001-1752-1836>
ersonder@hotmail.com
<http://ORCID:0000-0002-2873-2700>

ANALYSIS OF THE NEED FOR TURKIYE TO BE A NUCLEAR POWER IN THE CENTENNIAL ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC

ABSTRACT

The main criterion for countries to have a say in international relations is power. In addition to military, geopolitical, economic, technological and cultural powers, having an energy source is another factor that increases the bargaining share of the owning country. Having nuclear energy, which is one of these energy sources, is a source that many states will prefer, while the efforts to reach this energy turn into armament, which creates a different situation. In this study, the possible effects that will be experienced if Turkey wants to have nuclear weapons are revealed. Turkey has been one of the closest targets of this threat during the cold war period. Nuclear weapons deployed in Turkey became a part of the agenda in the negotiations between the USA and the Soviet Union during the Cuban crisis, but the effects of these weapons on policy, strategy and military power have not been adequately discussed either in the domestic public or in military circles. The aim of this study is to contribute to these discussions.

Keywords: Power, Nuclear Weapons, Nuclear Energy, Türkiye, Ballistic Missile.

GİRİŞ

Akkuyu nükleer santraline yakıt çubuklarının 27 Nisan 2023 tarihinde getirilmesi ile nükleer tesis statüsünün kazanıldığı yapılan törenle ilan edilmiştir. Bu tesisten sağlanacak elektriğin Türkiye'nin toplam elektrik enerjisi ihtiyacının %10'unu karşılayacağı törende yapılan konuşmalarda yetkililerce açıklanmıştır. Cumhuriyetin yüzüncü yaşına eriştiği anlamlı bir dönemde bu gelişme ekonomik açıdan da önemli bir kazanımdır. Santralin nükleer yakıt çubukları kullanım sonrası Türkiye'de muhafaza edilecektir. Bu durum enerji alanında kullanımının yanında hemen akıllara zenginleştirilerek silah üretiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusunu da getirmektedir. Ortaya çıktığından beri nükleer silahlar dünya güç dengesini değiştiren, kitle halinde zayiata neden olduğu için kullanımı ahlaki ve moral değerler açısından tartışma yaratan ve çevreye verdiği zarar nedeni ile etkileri tüm insanlığı ilgilendiren bir buluştur. Bu nedenle nükleer silaha sahip olma, kullanım dışı bırakma veya yayılmasını önleme konusundaki çalışmalar Soğuk Savaş süresince dünya kamuoyunu oldukça meşgul etmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması ile bir süre azalan tartışmalar son yıllarda yaşanan krizler nedeni ile eskisinden daha ciddi olarak tekrar gündeme gelmiştir.

Bu çalışmanın konusu teknik olarak söz konusu silahların Türkiye tarafından yapılabilirliğini incelemek değildir. Güvenlik stratejisi içerisinde bir seçenek olarak Türkiye'nin nükleer silaha sahip olmak istemesi halinde muhtemel etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle nükleer silahla-

rın ortaya çıkışı, tehdit algısını nasıl değiştirdiği, yayılması ve denemeleri önleme girişimleri, atma vasıtaları, bu silahlarla sağlanan gücün niteliği, ülkelerin nükleer silah sahibi olma isteklerinin nedenleri ele alınmış ve aynı başlıklar üzerinden Türkiye için nükleer güç olma ihtiyacı irdelenmiştir.

Türkiye, Soğuk Savaş dönemini bu tehdidin en yakın hedeflerinden birisi olarak yaşamıştır. Küba Krizi (1962) esnasında ABD ve Sovyetler Birliği arasında yapılan pazarlıklarda Türkiye’de konuşlu nükleer silahlar gündemin bir parçası olduğu halde yurt içinde gerek kamuoyu ve gerekse askeri çevrelerde bu silahların politika, strateji ve askeri güce etkileri yeterince tartişılmamıştır. Basın ve akademik çevrelerde yer alan sınırlı sayıda tartişmalar daha çok politik yönü ile ele alınmış, askeri boyutu yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmanın amacı söz konusu tartişmalara katkı sağlamaktır.

1. NÜKLEER SİLAHLARIN ORTAYA ÇIKIŞI:

Dünya ilk defa ABD’nin İkinci Dünya Savaşının son yıllarında yaptığı testlerle nükleer silahla tanışmıştır. ABD 1945 yılında bu silahı kullanıma hazır hale getirmiş ve gerçek hedeflere karşı kullanıldığı ilk ve son örnek Japonya olmuştur. Bu tarihten 19 yıl sonra 4 yeni devlet daha nükleer güç olarak ortaya çıkmıştır. Beklendiğinden daha da erken bir tarihte 1949 yılında Sovyetler Birliği ilk nükleer denemeyi gerçekleştirmiştir. Üç yıl sonra, 1952’de İngiltere nükleer testlere başlamış, 1960 yılında Fransa, 1964 yılında Çin nükleer silaha sahip olmuştur (Holloway, 1994, s.243). BM Güvenlik Konseyinin de daimi üyeleri olan 5 ülke “yasal olarak nükleer silaha sahip ülkeler” kabul edilmektedir. 1968 Yılında imzaya açılan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NSYÖA) ile bu ülkeler dışında kalan ülkelerin nükleer silah kullanma ve üretme çabaları uluslararası alanda yasal kabul edilmemektedir. Ancak bu kısıtlama söz konusu silahlarla ilgili çalışmaları durdurmamıştır. Beş ülkenin dışında birçok ülke örtülü yollardan nükleer silah programı yürütme gayreti içinde

olmuşlardır. Hindistan 1974 yılında ilk denemesini yapmış, 1999'da gerçekleştirdiği deneme ile Pakistan ve son olarak Kuzey Kore bu grupta sayılabilecek diğer ülkelerdir. İsrail'in nükleer silah sahibi olduğu bilinmekte fakat varlığı konusunda resmi bir açıklama yapılmamaktadır. Son olarak Hamas'a karşı yürütülen operasyonda İsrail'in bir bakanının nükleer silah kullanarak Gazze'yi tamamen yok etme tehdidinde bulunması sahiplik anlamında açık bir beyandır.

2. KİTLE İMHA SİLAHLARININ YAYILMASI:

Bu silahlar uzun zamandan beri ülkelerin stoklarında olmasına rağmen son zamanlarda gösterdiği yayılma eğilimi endişeleri artırmıştır. Nükleer silaha sahip olma nedenleri her ülkenin koşullarına göre farklılık göstermekle birlikte öne çıkan görüşler dört başlık altında incelenmiştir (Müller, 1997, s.62).

2.1. ÜLKELERİN DAHA BAĞIMSIZ VE MİLLİYETÇİ POLİTİKALAR YÜRÜTME İSTEKLERİ:

Soğuk savaşın ardından eski süper güçlerin, kendi bloklarındaki ülkeleri kontrol etme yeteneğinin ortadan kalkması sonucu ortaya çıkan güç boşluğunda, bazı ülkelerin güvenliklerini sağlamak veya diğer tarafın zararına olacak şekilde çıkarlarını elde etmek için güç kazanma istekleri yayılma riskini artıran nedenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Aslında dünya bu silahlardan kaynaklanan tehditle yaklaşık yetmiş yıldan beri yaşamasına rağmen bunların yayılması ile ilgili tartışmalar soğuk savaşın sonlarından itibaren başlayan dönemde yoğunlaşmıştır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin bu silahların yapımını daha da kolaylaştırması ve bunların atma vasıtaları olan balistik füzelerde sağlanan gelişmeler diğer endişe nedenleridir.

2.2. NÜKLEER MADDELER VE FÜZE TEKNOLOJİLERİ İHRACATINDA UYGULANAN KURALLAR VE UYUM SORUNLARI:

Son yıllarda ortaya çıkan diğer bir tehlike de nükleer maddelere sahip bazı ülkelerin bu maddelerin ihracı ile ilgili kontrol sistemlerine uyma konusundaki isteksizliğidir. Uzun yıllar bu maddeleri üretmiş olan ülkelerde artık devlet tekeli de garanti değildir. Söz konusu maddelerin kaçakçılığına yönelik eylemlere de rastlanmıştır. Aynı şekilde füze teknolojilerinin yayılması da tam olarak önlenememektedir.

2.3. GÜÇ BOŞLUĞUNU DOLDURMA GAYRETLERİ:

Soğuk savaş sonunda ortaya çıkan güç boşluğunun ülkeleri kitle imha silahlarına sahip olmaya sevk ettiği yönünde görüşler ortaya atılmıştır. Batı Avrupa açısından Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra buradan kaynaklanan konvansiyonel tehdit ortadan kalkınca nükleer güce sahip olma ihtiyacı da azalmıştır. Çünkü NATO karşı tarafın üstün olduğu askeri gücü dengelemek için nükleer silaha başvurmayı öngören caydırma stratejisini benimsemişti. Ancak Ukrayna Rusya savaşı ile söz konusu tehdit daha güçlü bir şekilde yeniden canlandırılmış son NATO zirvesinde de buna yönelik kararlar alınmıştır. Halen sahip olanlar dışında diğer Avrupa ülkelerinde nükleer silah edinme isteği yönünde henüz bir gelişme gözlemlenmemiştir. Birleşmeden sonra prestij için Federal Almanya'nın böyle bir yeteneğe sahip olmak isteyebileceği öne sürülmüş ancak Almanya'nın bu yönde bir çalışması henüz olmamıştır. Avrupa güvenlik mimarisinde ABD'nin başat rolü nedeni ile Almanya'nın fazla hareket kabiliyeti de yoktur. ABD'nin Avrupa için taahhüt ettiği nükleer güvenlik şemsiyesi geçerliliğini korumaktadır. İttifakın güvenilirliği ya da güvencede azalma olduğunda başka ülkeler de silah geliştirme gayretinde olabilir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'nin NATO'dan bağımsız kendi askeri gücünü oluşturma çabaları ivme kazanırsa böyle bir isteğin de gündeme gelebileceğini akılda tutmak gerekir. Unutulmamalıdır ki Soğuk Savaşın başlangıcında Fransa'nın kendi si-

lahını üretme nedenlerinden birinin ABD tarafından sağlanacak korumaya fazla güvenmemiş olmasıdır. Rusya Ukrayna savaşının nedenlerinden biri Ukrayna'nın NATO üyesi olma isteği ve Rusya'nın bu durumda değişecek tehdit algısıdır. 1994 Yılında Ukrayna sahip olduğu nükleer silahları bir antlaşma ile Rusya'ya geri vermiştir. Çatışmalar durduktan sonra Ukrayna NATO'ya üye olarak kabul edilmese de Rusya'ya karşı nükleer silah geliştirme arayışında olacağı öngörülebilir. Bu konuda bilgi birikimine sahiptir. NSYÖA antlaşmasına aykırı olsa da bu isteğe ABD'nin müsamaha gösterebileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Çin'in süper güç olarak ortaya çıkmasından sonra Asya'nın doğusunda oluşmakta olan güç dengeleri nükleer silah alanında bazı gelişmelere de yol açabilecek niteliktedir. Bugüne kadar ABD tarafından sağlanan güvenlik şemsiyesi ile korunan Japonya'nın iki süper güç arasında artan gerilimde hedef olma potansiyeli yüksek olduğundan kendine güvence sağlayacak yeni yetenekler kazanmak isteyeceği değerlendirilmektedir. Çin ve Rusya'nın Japonya yakınlarında yürüttükleri ortak tatbikat sonrası Japonya Başbakanı ülkesine yönelik tehdit seviyesinin çok arttığını açıkça belirtmiştir. Rekabet daha da kızıştığında ABD'nin Japonya'nın bu yöndeki isteğine fazla itiraz etmesi beklenmemelidir. Avustralya'ya nükleer denizaltı temin etmesi bunun işareti gibidir. Çin'in yanında Hindistan, Rusya ve Kuzey Kore gibi ülkeler de dikkate alındığında Asya'daki nükleer silahlanma çabalarının dünyanın geri kalan bölgelerinden daha yüksek olacağı görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta henüz NATO gibi bir işlevi olmasa da Çin'in öncülüğünde kurulan Şangay İşbirliği Örgütü-ŞİÖ'nün dokuz üyesinden dördünün (Çin, Rusya, Hindistan ve Pakistan) nükleer silaha sahip olmasıdır. Bu örgütün yeni üyesi İran'ın da silah geliştirme gayreti kamuoyunun gündemindedir.

2.4. TEKNOLOJİK ALANDA SAĞLANAN GELİŞMELERİN NÜKLEER SİLAHLARA SAHİP OLMAYI KOLAYLAŞTIRMASI:

Son yıllarda teknolojik alanda sağlanan gelişmelerin nükleer silah yapımını kolaylaştırdığı, bu nedenle bazı ülkelerin bu silaha sahip olma isteğinin arttığı görüşü yaygındır. Enerji, tıp vb. kullanım alanlarının genişlemesine paralel olarak birçok ülkenin değişik maksatlarla gizleyerek bu silahı yapabilecek teknolojileri kazanmaya başlaması nükleer silaha sahip olmayı kolaylaştıran bir faktör olarak görülmektedir.

Nükleer silah için kritik hammaddelerin temininde potansiyel kaynaklardan biri nükleer santrallerde kullanıldıktan sonra depolanan yakıt çubuklarıdır. Bu çubukların %3,5-4 oranında zenginleştirilmesi nükleer güç reaktörleri için yeterli olmakta, %20'ye kadar makul kabul edilmekte, oranın daha fazla artması ise silah üretmek anlamına gelmektedir (Önder, 2013 s.37). Halen dünyada 57 ülkede nükleer santral ve araştırma reaktörü kurulu olup aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde inşa halindedir. Bunlardan en az 40 ülkenin 5-10 yıl içerisinde veya daha az bir sürede nükleer silah yapmak için alt yapı ve bilgi birikimine sahip olacağı değerlendirilmektedir (Müller, 1997). Bu santrallerin çoğu nükleer silahlara sahip ülkelerde bulunmaktadır. Yakıt temin eden ülke sayısı da oldukça azdır. Uluslararası Atom Enerjisi Komisyonu-UAEK bu santrallerin denetiminde yetkili kılınmıştır. Fakat NSYÖA gereğince yasal nükleer ülke olarak kabul edilen ülkelerdeki santraller için denetim zorunluluğu yoktur. NSYÖA ülkeleri nükleer silaha sahip olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayırmış ve birinci gruptakilerin bu teknolojiyi ve silahı başkalarına aktarmalarına yasaklar getirirken ikinci grupta olanların barışçıl amaçlar dışında nükleer araştırmalar yapmasını da yasaklamıştır. Hindistan, Pakistan ve İsrail söz konusu anlaşmayı imzalamayan ülkelerdir. Kuzey Kore ise anlaşmayı imzalamış fakat sonradan çekilmiştir.

Bu konuda diğer endişe başka maksatlarla yürütülen çalışmalar için tasarlanan teçhizatın bir kısmının silah geliştirme amaçlı kullanılmasıdır. Geliştirme çalışmalarının son aşamasında test için denemeler yapılması en kritik safhadır. Bunu önlemek için Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması-NDYA ya da uluslararası tanımı ile Comprehensive Test Ban Treaty-CTBT kapsamında bazı yaptırımlar getirilmiştir. Teknolojik gelişmelerin ulaştığı seviye dikkate alındığında patlatma denemesi yapmadan da silah üretim teknolojisine sahip olunabileceği ve antlaşmanın bu konuda yetersiz kaldığı yönünde endişeler bulunmaktadır (Garwin, 1997).

Ancak bu noktada niyet ile imkân ve kabiliyetler arasındaki ayırım denetim açısından dikkatlerin en fazla yoğunlaştığı alandır. Bazı ülkeler hem dış dünyadan gelebilecek tepkileri önlemek hem de nükleer silah üretim yeteneğine kavuşmak için örtülü faaliyetlerle niyetlerini gizlemeye çalışmaktadırlar. Bunu yapmak için zenginleştirme ve tekrar işlemeyi de kapsayacak sivil amaçlı geniş bir nükleer program başlatmak ve bu programı asıl niyetin gizlenmesi için bir araç olarak kullanmak başvurulmuş bir yöntemdir. Bunun için hükümet düzeyinde bir silahlanma politikası açıklama ve diğer ülkeleri bilgilendirme zorunluluğu yoktur. Son yıllarda İran bu kapsamda yürüttüğü çalışmalarla tartışmaların odağı haline gelmiştir. İran ile ilgili ana tartışma konusu, NSYÖA imzalayan bir devlet olarak bu anlaşmaya uymaması ve zenginleştirilmiş uranyum seviyesini enerji üretiminden, silah üretimine dönüştürme niyetinde olduğu yönündeki iddialardır. İran ise yapmış olduğu tüm çalışmaların nükleer enerji ile ilgili olduğunu, bu enerjiye sahip olmak için her devletin çalışma yapabileceğini, nükleer silah üretmek gibi bir niyetinin olmadığını iddia etmektedir.

3. BALİSTİK FÜZELERDEKİ GELİŞMELER VE NÜKLEER SİLAHLAR:

Balistik füzeler çoğu zaman nükleer silahlarla birlikte anılır olmuştur. Çünkü bu füzeler uçakların dışında en önemli atma vasıtasıdır. Aslında füzelerin kendisi kitle imha silahı değildir ancak kitle imha silahlarını ta-

şıyan başlıklarla birlikte kullanıldığında bunlar dehşet silahlarına dönüşebilmektedir. Füzelerin tehlikesi bunlara karşı etkili bir savunma sisteminin geliştirilmesindeki güçlüklerden de kaynaklanmaktadır. Son yıllarda ses hızının çok üstünde uçabilen hipersonik füzelerin ortaya çıkışı bu tehdidi daha da artırmıştır. Çünkü mevcut savunma sistemleri bu füzelerin yetenekleri karşısında yetersiz kalmaktadır. Kullanılabilecek nükleer bomba üretilmiş olsa bile hedefe ulaştıracak bir vasıta olmadan karşı tarafa mesaj vermek mümkün değildir. Karşılıklı imha yeteneğinin olabilmesi için nükleer bombanın hedefe ulaşmasını sağlayacak yeteneklerin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan biri uçaklarla taşımak diğer yöntem de füzelerle hedefe ulaştırmaktır. Denizaltılarda taşınan silahlar da hedeflerine füzeler kullanılarak taşınmaktadır. İnfilak etme yeteneğine kavuşan bir nükleer bombanın küçültülerek taşıyıcı füzenin burnuna yerleştirilmesi teknolojik açıdan işin en zor taraflarından biridir. Bu nedenle nükleer silahların kendisi kadar atma ve taşıma vasıtalarının kontrolü de büyük önem taşımaktadır. Bu füzelerin hedefe yöneltilmesinde uzayda konuşlu ikaz ve yönlendirme araçları da bu yeteneklerin tamamlayıcısı ve önemli bir parçasıdır.

Kitle imha silahlarında olduğu gibi füzelerin yayılmasını önlemek için de 1984-1987 yılları arasında Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (FTKR) oluşturulmuştur. FTKR kuralları gereğince 300 km. den daha uzun menzilli ve 500 kg. başlık taşıyabilen füzelerin üretimi ve ihracına sınırlamalar getirilmiştir. Bu sistem önce Batılı ülkeler arasında ihraç kurallarını düzenlemek üzere tesis edilmiş daha sonra diğer ülkeler de katılmıştır (Karen, 2023). FTKR başlangıçta nükleer silahları taşıma kapasitesine sahip füze sistemlerinin yayılmasını önlemeyi amaçlamış, daha sonra insansız hava araçları-İHA ve uzay fırlatma sistemleri de bu kapsama alınmıştır. Kategori 2 kapsamına alınan, 200 km ve daha uzağa uçabilen ve belirli ağırlıkların üzerinde patlayıcı taşıyabilen İHA'lar için de kısıtlamalar bulunmaktadır. FTKR uluslararası bir antlaşma değildir. Hem üye ülkeler hem de üye olmayan ülkeler arasında füzeler, füze teknolojileri

ve teçhizatın transferini belirli kaidelerle sınırlayan bir insiyatiftir. Kurallara aykırı davranılması durumunda üye ülkelerin müstakil olarak uyguladıkları ve çoğu zaman başat güç ABD'nin tek taraflı yaptırımları söz konusudur. Bazen BMGK kararları ile bu yaptırımlar güçlendirilmektedir. Ancak Güney Kore, İngiltere, İsrail vb. örneklerde ABD kurallarının işleyişini bozan ve bu ülkelere esneklik tanıyan taraf olmuştur (Alım, 2020).

Balistik Füzelere karşı uygulanan savunma önlemleri; caydırıcılık, erken ikaz, aktif savunma, karşı darbe ve pasif savunma tedbirleri olmak üzere beş farklı alanda yetenek geliştirilmesini gerektirmektedir. Bunlardan birincisi olan caydırıcılık bir ülkenin politik, ekonomik ve askeri gücü ile sağlanan bir husustur. Caydırmada karşı tarafı eyleme geçmeden önce karşılaşacağı bedelin maliyetinin çok yüksek olacağına ikna ederek emellerinden vazgeçirmek temel amaçtır. Caydırmanın inandırıcı olabilmesi için mutlaka güç ile desteklenmesi gerekir. Bu noktada nükleer silahlar caydırıcılık için önemli bir güç faktörü olarak öne çıkmaktadır. Diğer taraftan uluslararası ilişkilerde güç dengesi bozulduğunda karşı taraf kendini güvensiz hissettiğinden benzer yeteneklere sahip olmak için silahlanma istekleri de tetiklenmiş olmaktadır.

4. NÜKLEER SİLAHLARLA SAĞLANAN GÜCÜN NİTELİĞİ:

Nükleer silaha sahip olan devletler açısından bu yetenek her zaman çok büyük bir güç anlamına gelmemektedir. Çünkü politik amaçlar için istenildiğinde diğer vasıtalar gibi hesaplı riskleri göze alarak kullanılabilen bir araç değildir. Bir kere kullanıldığında kazananın olmayabileceği bir silahtır. Soğuk savaş esnasında bloklar arası güç dengeleri daha çok coğrafi konum, nüfus, teknolojik gelişmişlik, ekonomik güç ve konvansiyonel askeri kuvvetler ile bunları istenilen yere ulaştırabilme yeteneği gibi geleneksel güç unsurlarına dayandırılmıştır. Nükleer silahlar da bu denklemde karşı tarafın nükleer veya konvansiyonel gücünü dengelemek için elde tutulan, en son başvurulacak bir vasıta olarak yer almıştır. Soğuk sa-

vaşın sonunda dağılıncaya kadar Sovyetler Birliği nükleer gücünü muhafaza ettiği halde yukarıda sayılan geleneksel güç unsurlarında üstünlüğünü yitirdiği için süper güç olmaktan uzaklaşmıştır. Aynı şekilde sahip oldukları nükleer silahların Fransa ve İngiltere'nin dünya üzerindeki etkilerini fazlası ile güçlendirdiğini söylemek zordur. Onların dünya siyasetindeki etkileri ekonomik güçleri ve büyük ölçüde geçmişteki emperyalist miraslarından gelmektedir. Ayrıca bu silahların korunması, saklanması ve devlet dışı örgütlerin eline geçme ihtimali sahip olanlar açısından ilave önlemler alınmasını gerektirmektedir.

Bütün bunlara rağmen soğuk savaşın iki süper gücü doğrudan karşı karşıya getirecek sıcak bir çatışmaya yol açmadan sona ermesinin arkasında, nükleer silahların ulaştığı tahrip seviyesi ve buna bağlı caydırıcılığın bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bazı çevreler bu döneme Soğuk Barış adını da vermektedirler. Günümüzde yaşanan krizler ve bölgesel çıkarların korunmasında aynı ittifak içinde olan ülkeler dahi birbirleriyle anlaşamaz hale gelmiş, stratejik ortaklar arası çatışma riski potansiyel bir tehlike haline gelmiştir. Dünya, 2020'li yılların başında, ülkelerin belki direkt olarak birbirleriyle savaşmadığı ancak aynı ittifakta olanların bile her an karşı karşıya kalabileceği, askeri olmasa da ekonomik veya politik yollardan birbirlerine zarar verebilecekleri, soğuk bir barışı yaşar hale gelmiştir (Önder, 2020). Bu silahlar olmasa politik açıdan çözülemeyen bazı sorunlarda taraflardan birinin askeri güç kullanımını daha kolay göze alabileceğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

İlk nükleer denemeleri gerçekleştirdiğinden beri Hindistan'ın dünya politikasındaki etkinliğinin sadece silaha bağlı olarak artmış olduğunu söylemek doğru değildir. Pakistan'ın da sahip olduğu nükleer silahlarla durumunu kuvvetlendirdiğini iddia etmek zordur. Kuzey Kore örneğinde ise sahip oldukları nükleer silahlar ve atma vasıtaları yegâne milli güç unsurları haline gelmiştir. Buna karşılık geçen yüzyılın sonunda güç ve saygınlık açısından öne çıkan iki devlet Almanya ve Japonya'dır. Her iki devlet de

nükleer güce ulaşabilecek teknolojiye sahiptir. Görünüşte NSYÖA imzaladıkları için nükleer silah üretme niyetleri olmadığını açıklamış olsalar bile Soğuk Savaş döneminde kendilerine uygulanan askeri kısıtlamalar da göz ardı edilmemelidir. NATO üyeliği ile Almanya'nın kontrol altında tutulduğu, bireysel silahlanma gayretlerinin engellendiği görüşleri de öne sürülmektedir. Her iki ülkenin sahip oldukları gelişmişlik düzeyi ile bu silahlara sahip olmak istemeleri halinde bu çok zor olmayacaktır. Nükleer kulübe girmenin avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır.

Nükleer silahların bölgesel güç dengelerine etkisi, küresel dengelere etkilerinden farklı olmaktadır. Bu silahlarla dengeli bir caydırıcılık sağlamak mümkün olmakla birlikte söz konusu caydırıcılık içinde bulunulan bölgenin özel koşulları ile yakından ilgilidir. Örneğin ABD'nin sahip olduğu silahlar Kore'de Çin'i savaşa girmekten caydıramamıştır (Kissinger, 2015). 1960'ların sonunda nükleer bir güç olan İsrail 1973 yılında Mısır ve Suriye'nin kendisine karşı bir savaşa girmesini engelleyememiştir. Son olarak 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın gerçekleştirdiği kanlı baskını önlemede bu silahların varlığı düşmanlarını caydıramamıştır. Her olayın koşulları farklı olsa da bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin 1960'ların sonunda Rusya ile Çin arasında sınır anlaşmazlığı yüzünden yaşanan gerginlik, Pakistan-Hindistan arasındaki çatışmalar nükleer silahlarla sağlanacak caydırıcılığın her zaman geçerli olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan caydırmanın tamamen etkisiz olduğunu öne sürmek de mümkün değildir. Güç mukayesesinde zayıf taraf olarak kabul edilebilecek ülke olan Pakistan sahip olduğu nükleer silahları, Hindistan'ın konvansiyonel askeri üstünlüğünü köreltecek stratejik bir kalkan, kazanamayacağı bir nükleer savaşta dahi karşı tarafa muazzam acı verecek bir caydırma aracı olarak kabul etmektedir (Lieber ve Press, 2023).

Kullanıldığında yaratılacak tahrip etkisinin tam olarak hesaplanamaması büyük bir risk teşkil etmektedir. Ancak son yıllarda hedef bulma, yönlendirme ve tespit vasıtalarındaki gelişmelerle vuruş doğruluğu artmış

ve bunlara bağılı olarak nükleer silahlarla verdirilecek hasarın daha kontrollü bir şekilde elde edilebileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Ses süratinin çok üstünde hareket eden füzelere karşı savunma zorlaşmıştır. İlk atımda karşı tarafın nükleer silahlarını etkisiz hale getirebilecek yetenekler geliştirme gayretleri artmıştır. Bu yetenekler ilk kullanım kararını veren tarafın ilk vuruşu yapan taraf olmasını garanti etmese de ilk kullanımı cesaretlendirebilecek gelişmelerdir. Bu nedenle bunlara sahip olan diğer devletlerin kendi bölgelerinde yarattığı güç dengesi ve caydırıcılık artık Soğuk Savaş dönemindeki süper güçler arasındaki caydırıcılıktan farklı bir görünüm almaktadır. Son yıllarda yaşanan gelişmeler nükleer silaha sahip olsa da zayıf tarafın düşmanını ikilemede bırakacak şekilde nükleer silah kullanma tehdidini tırmandırma yolunu seçebileceğini göstermektedir ki bu durum nükleer savaş tehlikesini artırmaktadır (Lieber ve Press, 2023). Küçük ülkeler açısından konvansiyonel silahlarla denge sağlanması mümkün olmayan çok güçlü düşmanlara karşı nükleer silah sahipliği en önemli caydırıcılık unsuru olarak görülmeye başlanmıştır (Lieber ve Press, 2013). Bu nedenle gelecek dönemde Çin tehdidine karşı gizli plütonyum geliştirme faaliyetleri de yürüttüğü bilinen ve önemli bir bilgi birikimine sahip olan Tayvan'ın (Narang, 2016) aktif olarak nükleer silah elde etme çalışmaya başlaması ve ABD'nin de böyle bir gelişmeye göz yummasını beklemek ihtimal dahilindedir.

Nükleer silahlara yatırım yapan ülkeler aynı zamanda konvansiyonel silahlar için de büyük harcamalar yapmaktadırlar. Sahip olunan bu yetenek ilgili ülkeye düşmanlarına karşı her zamankinden daha fazla önleyici istihbarat elde etme, her daim uyanık ve tetikte olma zorunluğu da getirmektedir. Bu nedenle nükleer silahlarla politik ve askeri alanda büyük bir üstünlük sağlanacağı görüşleri ihtiyatla değerlendirilmelidir. Bir bölgedeki kitle imha silahlarının mevcudiyeti aynı zamanda bir silahlanma yarışına da neden olmaktadır. Bu silahların mevcut olduğu bölgelerde çıkan çatışmalara dış güçlerin müdahalesi daha fazla olmaktadır. Süper güçlerin bu

bölgelerde hayati çıkarları olması halinde bölge ülkelerinin nükleer güce sahip olması yeterli caydırıcılık sağlamamaktadır. Bu silahlara sahip olmak caydırıcılık adına fayda sağlayabilir ancak bu kulübe giren devletler aynı zamanda o kulübün diğer üyelerinin de rakibi olmaktadır. Caydırıcılık açısından nükleer silahlar;

1. Diğer ülkelerin nükleer silah programlarını engelleyebilir.
2. Dış tehditleri önleyebilir.
3. Konvansiyonel yetersizliği giderebilir.
4. Caydırıcı etki, statü sağlama ve yerel zayıflıkları giderme açısından diplomatik bir araç olarak kullanılabilir (Önder, 2013).

Bu silahlarla nükleer kulübe dahil olmanın en önemli riski ise benzer silaha sahip olan ülkeler için de potansiyel bir tehdit haline gelme durumudur.

5. NÜKLEER SİLAHLARIN TEHDİT ALGISININ DEĞİŞİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gelişmeler göstermiştir ki harp tarihinde hiçbir buluş nükleer silahlar kadar korku ve endişe yaratmamıştır. Muharebelerin psikolojisine ve çatışmanın yarattığı etkilere en fazla maruz kalanlar askerlerdir. Buna karşın cepheden uzaklaştıkça insanların savaşın yıkıcılığı konusundaki algıları da zayıflamaktadır. Fakat nükleer silahlar bu algıyı değiştirmiş, sadece askerlerde değil toplumun bütün kesimlerinde korku ve hayatta kalma endişelerine neden olmuştur. Klasik anlayışta tehditlerin kaynağı ve derecesi karşı tarafın mevcut askeri gücü ile orantılı imkân kabiliyetlerine dayalı olduğu halde nükleer silahların yarattığı tehdit orantısız bir güç anlamına gelmektedir. İlk defa kullanıma hazır hale getirildiğinde böyle bir silahın etkilerini göstererek yaratacağı korku üzerinden politika yapabilmek için bir şekilde test edilmesi gerekmiş ve bu denemenin kurbanı Japonlar olmuştur. Unutulmamalıdır ki bu silah kendisinde böyle bir yetenek olmayan düşmana karşı kullanılmıştır. Silahın geliştirilmesinde görev alan bazı bi-

lim insanların karşı çıkmasına rağmen ABD açısından bu gücün bir gösterisinin yapılması gerekmiştir. Aksi takdirde kamuoyunda nükleer bilinç yaratmanın ve oluşacak korkular üzerinden politika yürütmenin mümkün olmayacağı değerlendirilmiştir. Beklendiği gibi de olmuş ve dünya bu dehşetli silahla tanışmıştır. Yarattığı etkinin en temel nedeni bilinmezliğinden kaynaklanan korkudur. O güne kadar insan psikolojisi tarihte hiçbir zaman bütün herkesi böylesine etkileyebilecek kadar büyük bir korku duygusu ile yüz yüze gelmemiştir. Buzan, insanoğlunun nükleer silahın icadı ile tarihte ilk kez türlerin tamamen imhası için kapasite sahibi olduğunu ve bunun da savaşın maliyeti ve korkutucu doğasını hayati bir noktaya taşıdığını, belirtmektedir (Buzan, 2013).

Bazı bilim adamları bu gelişmenin savaşları durdurarak dünyayı birleştirebileceğini de savunmuştur. Hatta bütün ülkelerin federal bir devlet gibi üyesi olacağı BM çatısı altında yönetilecek bir dünya devleti anayasası hazırlığına ilişkin bir girişim bile başlatılmıştır. Ancak öngörülen federal dünya devleti sisteminde düzene karşı çıkacak bir tehdit olmadan diğer devletleri istenilen bir yöne sevk etmek zor olacağı için bu düşünce çok ütöpik bulunarak vaz geçilmiştir. Sovyetler Birliğinin beklenilenden de erken nükleer denemelere başlaması bu düşünceleri sonlandırmıştır. İdeolojik kampa ve mevcut dünya düzenindeki bölünmüşlük üzerinden yaratılan korku iklimi dünya hâkimiyeti iddiasında olan devletler için her zaman elverişli bir araç olarak görülmüştür.

Savaşların sonunda galip gelen taraf isteklerinin kabulü için psikolojik avantaja da sahip olmaktadır. Fakat İkinci Dünya Savaşında olduğu gibi bir savaşın zafer kazananlar açısından belirsizlik ve biraz da korku duygusu ile sona ermesi dünya harp tarihinde az görülen bir olaydır. Japonya'ya atılan bombalar kazananlarda da bu korkuyu yaratmıştır. Bu korku üzerinden yaratılan tehdit algısı İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası düzenin şekillendirilmesinde ve askeri paktların oluşumunda önemli bir rol oynamıştır.

Nükleer silahlar askeri stratejide bir devrimdir. Fakat yarattığı sonuçlar onu kullanarak kendini savunmak isteyenler için de güvenliklerinin sağlanmasını garanti etmemektedir. Bu yüzden nükleer silahlara sahip olmanın temel amacı onları gerçekten kullanmaktan çok politik hedef ve çıkarlar için karşı tarafı caydırmada kullanma tehdidini gündemde tutmak olmuştur. Soğuk savaş boyunca iki taraf da bu silahları kullanma korkusunu canlı tutarak politika yapmıştır. Karşılıklı İmha Güvencesi (Mutual Assurance Destruction-MAD) olarak adlandırılan kullanım stratejisi de bu korkuyu çağrıştırmaktadır. Düşmana karşı böyle bir silah kullanma yeteneğine sahip olmanın düşmanın da aynı silahları kullanmasını engelleyeceği görüşüne dayanan caydırıcılık teorisinin özü buna dayanmaktadır. Bu silahların varlığı süper güçlerin karşılıklı olarak doğrudan bir çatışmada yüz yüze gelmesini engellemiş fakat birçok savaşın çıkmasına da mani olamamıştır.

Soğuk savaş döneminde Varşova Paktı üyelerinden sadece Rusya'nın sahip olduğu bu silahlara NATO'da Fransa ve İngiltere de sahip olmakla birlikte kullanım konusunda asıl belirleyici güç ABD olmuştur. Her iki devlet de bu gücün yarattığı tehdidi ittifak üyelerini bir arada tutmak, politikaları tek sesli hale getirmek için kullanmışlardır. Böylece ülkeler güvenlik sağlama karşılığında kendi egemenlik haklarından gönüllü olarak vazgeçmişlerdir. Bu silahların miktarı yerleri ve atma vasıtaları konusunda bilgi edinmek stratejik istihbarat yetenekleri gerektirmiştir. Bu yetenek diğer devletlerde olmadığından onlar kendilerine verilen bilgilerle tehdit algısı oluşturmuş, gerçek durumu sorgulama şansları olmamıştır. Nükleer silahlardan arınma çabaları devam etmiş olsa da bu güce sahip olan ülkeler bundan vaz geçmemiş, geliştirme çalışmalarını sürdürmüş aksine yeni ülkeler de bu gruba katılmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra ideolojik düşmanlıklar sona erince tek kutuplu dünyada kitlelerin bilincinde nükleer tehlike korkusu daha az yer bulmaya başlamıştır. Ukrayna Rusya savaşı bu tehlikeyi yeniden canlandırmış

ve nükleer tehdit Küba krizinden sonra tarihte görülmuş en üst seviyeye çıkmıştır. İki tarafın arasında stratejik seviyedeki görüşmelerin kesilmiş olması tarafların birbirlerinin niyetlerini yanlış yorumlama riskini de artırmaktadır. Rusya anavatanı için varoluşsal bir tehlike ortaya çıktığında bu silahları kullanabileceğini gündeme getirirken ABD tarafı bu endişeleri köküklemek için Ukrayna'ya yaptığı yardımları sınırlama ihtiyacını duymaktadır. Diğer taraftan Avrupa'nın çeşitli yerlerine konuşlandırdığı yeni silahlar da Rusya'nın endişelerini artırarak güvensizliğe neden olmaktadır.

Bazı yeteneklerle desteklendiğinde tehdit faktörünün caydırıcılık için hala kullanışlı bir araç olduğunu son olaylar bir kere daha göstermiştir. Türkiye soğuk savaş döneminde böylesine büyük nükleer ve konvansiyonel bir tehdide tek başına karşı koymasının mümkün olmayacağı algısı ile yaşamış ve buna uygun politikalar geliştirmiştir. Bu tehdide karşı bir taraftan NATO'nun sağladığı güvenlik şemsiyesine bel bağlarken diğer taraftan ABD'nin kullanacağı nükleer silahların topraklarında bulunmasına izin vererek kendisine yönelik tehdidin de artmasına neden olmuştur.

6. ÜLKELER NEDEN NÜKLEER SİLAHLARA SAHİP OLMAYI İSTEMEKTEDİR?

Yukarıda belirtilen tüm sınırlamalara ve uluslararası tepkilere rağmen ülkelerin nükleer silahlara sahip olma isteği sona ermiş değildir. Hatta Soğuk savaşın arkasından “ikinci nükleer çağa” girildiği de ifade edilmektedir. Mevcut araştırmaların çoğunun daha çok ülkelerin bu silahı neden istediği üzerinde yoğunlaştığı buna karşılık bu kararın nasıl alındığı boyutunun eksik bırakıldığı ifade edilmektedir (Narang, 2016). Bu nedenle öncelikle ülkeleri nükleer seçeneğine götüren nedenler ele alınacaktır. Müller'e göre ülkelerin bu konudaki isteklerine yön veren faktörler dört grupta toplanmaktadır (Müller, 1997).

6.1. GÜVENLİK İÇİN:

Ülkeler güvenliklerinin çok büyük tehlike altında olduğuna ve bunu giderecek başka alternatifleri olmadığına inanmaya başladıklarında nükleer silah geliştirmeyi istemektedirler. Hindistan Çin'e karşı, Pakistan Hindistan'a karşı, İsrail Arap dünyasına karşı, İran İsrail'e karşı vb. örneklerde olduğu gibi ülkeler nükleer silahları güvenliklerini sağlamada en son kullanılacak vasıta olarak görmektedirler. İran'ın motivasyonu, sadece İsrail'e karşı elini güçlendirmek için değil Ortadoğu'da lider ülke olmak ve ABD'ye karşı direnebilmek için nükleer silah sahibi olmak isteğinde yatmaktadır. Bu örneklerde dikkati çeken husus taraflardan birinin nükleer silaha sahip olmasının diğerini de teşvik etmesidir. Silah sahipliği bölge ülkeleri açısından bir çeşit zincir reaksiyonu yaratmaktadır. Örneğin Kore savaşından sonra Çin ABD tehdidine karşı bu silahı geliştirmiş, Çin ile ilişkilerinde yaşadığı sorunlar Hindistan'ın, buradan kaynaklanan tehdit de Pakistan'ın nükleer silaha sahip olmasına neden olmuştur. Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali üzerine yaşanan gelişmeler, Hindistan'ın tarafsız olmasına rağmen Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri ABD'nin Pakistan'ın yürüttüğü çalışmalara göz yumduğu yönünde görüşleri de destekler niteliktedir. Bu örneklere uymayan tek ülke İsrail'in durumudur. Sahip olduğu dönemde kendisini nükleer silah ile tehdit edecek bir komşusu veya düşmanı yoktur. İsrail'in nükleer silah kullanma stratejisi kaynağını dinden alan ve son çare olarak etrafındakilerle beraber kendini ve kutsal mabedi yok etme anlayışını temsil eden Samson seçeneği olarak adlandırılmaktadır. Böylece bu silahın kullanımına kutsal bir anlam da yüklenmiştir. Bunun anlamı varlığını yok edecek bir mağlubiyet durumu ortaya çıkarırsa kendisine zarar verecek olsa bile düşmanlarını yok etmek için nükleer silaha başvurabilir demektir. Ancak İsrail'in ulaştığı askeri, ekonomik ve politik güç seviyesi ile bu silahlar artık sadece caydırma değil hasımlarını korkutma, sindirme ve nüfuz alanını genişletme aracı haline gelmiştir. İran'ın durumu İsrail için günümüzde nükleer silah sahipliğini haklı gösterecek bir mazeret yaratmaktadır.

6.2. PRESTİJ VE SAYGINLIK İÇİN:

Bu silahların askeri ve politik alanda sağlayacağı gücü ülke menfaatlerinin korunmasında faydaya dönüştürme düşüncesi nükleer silahlara talep yaratmaktadır. Nükleer kulübüne katılmak bazı ülkeler ve liderler tarafından milli bağımsızlığın sembolü ve milli gurur olarak kabul edilmektedir. Nükleer silahlarla milli güvenliği dış etkilere karşı daha dirençli hale getirme isteği de bir motivasyon kaynağı olabilir (Way & Weeks, 2014). Örneğin Pakistan ve Kuzey Kore gibi ülkeler ABD'nin kendi iç işlerine karışmasını engellemek için bu silahları güvence olarak görmektedirler. Dış tehditlere karşı güvenlik arayan liderler için küçük de olsa nükleer bir silahın varlığı çok kıymetli bir yetenektir.

6.3. İHTİRASLI LİDERLER VE REJİMLERİN NÜFUZ ALANLARINI GENİŞLETME EMELLERİ İÇİN BİR GÜÇ UNSURU OLARAK KULLANMA İSTEKLERİ:

Kişisel liderliğe dayanan otokratik rejimlerde, milliyetçilik akımlarının yükselişe geçtiği dönemlerde ve popülizmin hâkim olduğu siyasi atmosferde bu yetenek hem iç siyaset hem de dış politikada kullanılabilecek yüksek prestijli cazip bir araç olarak görülmektedir.

6.4. ASKERİ GÜCÜN İDAMESİ VE CAYDIRICILIK SAĞLAMADA DAHA MALİYET ETKİN ÇÖZÜMLER SAĞLADIĞI İÇİN:

Bu konuda ABD'de yapılan bir çalışmaya göre nükleer silahlara sarf edilen 1 dolar ile elde edilen etkiyi yaratabilmek için konvansiyonel silahlarda 5 dolarlık harcama yapmak gerekmektedir (Hartley, 1991). Başka bir ifade ile nükleer silahlar diğerlerine göre 5 kat daha maliyet etkindir. Güncel bilgilerden uzak olmakla birlikte bir fikir vermesi açısından 1990-91 İngiltere Savunma bütçesinde yer alan bazı bilgiler burada örnek olarak verilmiştir. Buna göre bir yılda Stratejik Nükleer Kuvvetler için ayrılan kaynak 1.480 milyar, Almanya'da konuşlu İngiliz kolordusunun yıllık gi-

deri 2.319 milyar, toplam savunma bütçesi ise 21.223 milyar sterlin olarak belirlenmiştir. Stratejik nükleer kuvvetlerin toplam savunma bütçesi içindeki payı %7 oranındadır. Bir kolordunun yıllık maliyeti ise tüm nükleer kuvvetlerin yıllık maliyetinin 1.5 katından daha fazladır. Bu hesaplamada dikkate alınan rakamlar muhtemelen yıllık işletme maliyetleridir. Eğer bir kolordunun bütün malzemeleri ile kuruluş maliyeti hesaplanmış olsa maliyet rakamlarının çok daha fazla olacağı ve ABD kaynaklarında belirtilen oranlara ulaşacağı değerlendirilmektedir. Özetle nükleer silahlar daha az maliyetle daha fazla caydırıcı güç sağlama imkânı yaratmaktadır.

Maliyet faktörü yanında nükleer silahların askeri güce asıl katkısı sahip olduğu yıkım gücü yani karşı tarafta yaratacağı çok büyük can ve mal kaybıdır. Üstelik bu etki kullanıldığı an ile de sınırlı değildir. Soğuk savaş döneminde ABD envanterindeki en küçük nükleer bombanın 300 ton TNT eşdeğeri patlama gücünde olduğu buna karşın envanterdeki en güçlü delici bomba olarak ifade edilen GBU-57 bombasının taşıdığı harp başlığının ise 3-5 ton TNT eşdeğeri tahrip gücüne sahip olduğu bilinmektedir (Lieber ve Press, 2016). 2017 yılında Afganistan’da denenilen ve halen bombaların anası olarak tanımlanan en güçlü konvansiyonel bomba 11 Ton eşdeğeri TNT patlayıcıya sahiptir. Son yıllarda bu alanda gelişmeler yaşanmış, ABD ve Rusya tarafından tahrip etkisi düşürülmüş (Low Yield Nuclear Bomb) yeni taktik nükleer silahlar üretilmiştir. Sınırsız bir nükleer çatışmadan kaçınarak kontrollü bir nükleer tırmanma ile caydırıcılık sağlamak için seçenek sağlayacağına inanılan düşük etkili nükleer bombaların 1 KT’dan 10, 20, 50 KT’na kadar değişen çeşitleri olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında en küçük nükleer bomba en güçlü konvansiyonel bombadan 1000 kat daha fazla tahrip etkisine sahiptir. Bu durum ülkelerin güvenlik tasarımında ve güç geliştirme programlarında maliyet etkinlik bakımından nükleer silahları cazip bir seçenek haline getirmektedir. Düşük etkili nükleer silahlarla sağlanan bu yetenek hem ABD hem de Rusya açısından bölgesel caydırıcılığın önemli bir aracı olarak kabul edilmektedir (Taylor, 2022).

Yukarıda sıralanan faktörler içerisinde güvenlik ihtiyacı ile prestij ve saygınlık en önemli iki unsur olarak öne çıkmaktadır. Daha çok güvenlikçi bakış açılarını yansıtan faktörlerin bu yeteneğe sahip olma isteğini açıklamada eksik kaldığını öne süren görüşler de mevcuttur (Sagan, 1997). Başlangıçta kısaca değinildiği şekilde niçin sorusunun yanında ülkelerin bu kararı nasıl aldığı ve geliştirme için nasıl bir yol izlediğine de bakmak gereklidir. Bunun için iç politika, rejimin şekli ve askeri darbelere karşı rejimi koruma ihtiyacı olmak üzere üç faktör incelenmiştir.

7. İÇ POLİTİKANIN NÜKLEER SEÇENEK ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Yukarıda belirtilen faktörler nükleer güç sahibi olma isteğini ağırlıklı olarak güvenlik ve dış politikanın ihtiyaçları açısından ele almaktadır. Bu tercihin yapılabilmesi için iç politikada karar alma süreçlerinde bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Şüphesiz bu süreçlerdeki liderin kişiliği ve yönetim tarzı da etkili olmaktadır. Nükleer silahlara ilişkin kararlarda sivil ve asker güvenlik bürokrasisinde görev yapanlar ile teknik konularda danışılanlar önemli rol oynamaktadır. İç siyasette güvenlik ortamı ve tehditleri analiz eden, öncelik derecelerini belirleyen kurumsal yapıların işleyişi ülkelere göre farklılık göstermektedir. İç politikanın işleyişi ve devletlerin kurumsal yapılarının nükleer silahlanma tercihlerine nasıl etki ettiği akademik çevrelerde de araştırma konusu olmuştur. Konuya ilişkin yayınlanan bir çalışmadan yapılan alıntılar aşağıda özet olarak verilmiştir (Saunders, 2019).

“Silahlanma seçeneği ve karar almaya yönelik tartışmaların yukarıdan aşağıya mı yoksa aşağıdan yukarıya doğru mu şekillendiği önem kazanır. Siyasi iktidar ve liderler bu konudaki politikaları kendi merkezi kontrollerinde tutmak istediğinden aşağıdan yukarı istek ve görüşlerin karar üzerindeki etkisi fazla değildir, bu işleyişteki kontrol gevşetilirse tartışmalar daha geniş çevrelerde yapılabilir. Liderler nükleer seçenekler üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak istediğinden tartışmalar genellikle oldukça dar çevrede yürütülür.

İç politikada nükleer seçeneğinin tartışılmaya başlanmasında tehdit algısının büyüklüğü ve belirsizliği en önemli etkidir. Tehditlerin kaynağı ve karşı tarafın niyetleri konusunda belirsizlik ne kadar fazla olursa diğer seçeneklerin yanında nükleer silah geliştirme seçeneğinin tartışılması için daha geniş bir alan var demektir. Tehditlerin kaynağı ve niteliği konusunda ortak anlayış varsa bu tür tartışmalar için fazla yer yoktur.

Kurumsal yapıdaki bazı çevreler tehditleri abartılı bir şekilde değerlendirme yoluna gidebilir. Yükselen tehdit algısı hem politik aktörleri desteklemede hem de savunma harcamalarının artırılmasında gerekçe olarak kullanılabilir.

Sivillerin askerlere karşı kontrol ve denetim mekanizmalarına sahip olduğu ülkelerde nükleer politikasının geliştirilmesinde tayin edici makam sivillerdir. Bu nedenle sivil asker ilişkilerinin yapısı önemlidir. Rejim güvenliği konusunda endişe taşıyan liderler iç politikada yakın çevreleri dışında diğer aktörlerin nükleer politika oluşturulmasındaki rollerini kısıtlayabilirler.

Uluslararası ekonomik ve politik düzenin işleyişine adapte olmuş ülkeler nükleer silah sahipliği konusunda çekincelidirler çünkü muhtemel tepkilerin iç barışı ve ekonomik istikrarı bozabileceğinden korkarlar.

Silah geliştirme programları açık olmayan amaçlara da hizmet edebilir. Bu yetenek iç politikada zamanla bazı liderlerin konumlarını güçlendirmek ve destek kitlelerinde hayranlık yaratmak için kullanılabileceği bir araca dönüşebilmektedir. Bu konuda kararları etkileme gücü olan bilim insanları, bürokrasinin temsilcileri ve askeri kesimden oluşacak bir grubun siyasi liderliği ikna etmesi ya da cesaretlendirmesi halinde silahlanma programı başlatma kararının daha kolay alınabileceği göz ardı edilmemelidir.”

8. REJİMİN ŞEKLİ VE YÖNETİM BİÇİMLERİNİN SİLAHLANMAYA ETKİLERİ

Ülkelerin yönetim biçimlerinin nükleer veya diğer kitle imha silahlarına sahip olma isteğini belirlemede etkisi olduğu yönünde görüşler de tartışma konusu olmuştur (Way, C. ve Weeks, J. L. 2014). Bu görüşlere göre demokratik yönetimlerde toplum daha açık ve yönetim şeffaf olduğundan silahlanma tercihleri de tartışma konusu olacak ve nükleer silahlanmaya daha mesafeli yaklaşılabilecektir. Buna karşılık kişisel liderliğin ağır bastığı yönetimlerde rejimin güvenliği için nükleer silahlanmayı liderlerin cazip bir seçenek olarak görme ihtimalinin daha yüksek olduğu, esasen bunu yapmak isterlerse iç politikada kendilerine direnç gösterecek bir çevrenin de olmayacağı belirtilmektedir. Diğer taraftan rejim farklarının bir etkisi yoktur çünkü silahlanma için geçerli faktörler rejimden bağımsız olarak her ülkede benzer özellikler taşıyanlar da vardır. Bazı demokrasilerde milliyetçi akımların güç sembolleri üzerinden popüler söylemler geliştirerek iktidarda kalmak için nükleer silahlanmayı bir araç olarak kullanabilecekleri de öne sürülmektedir. Her rejimde karar vericileri etkileme gücü olan askerler, bilim adamları ve çıkar sağlayacak iş çevrelerinin kritik roller oynayabileceği ve siyasi liderliği cesaretlendirebileceğine de dikkat çekilmektedir.

DARBELERE KARŞI REJİMİ KORUMA İÇİN ALINAN TEDBİRLERİN GÜVENLİĞE OLUMSUZ ETKİLERİ VE ZAFİYETİ GİDERECEK ALTERNATİF BİR SEÇENEK OLARAK NÜKLEER SİLAHLANMA

Bazı ülkelerde rejim için askeri darbelerin kendisi güvenlik sorunudur. Özellikle kişisel liderliğe dayalı rejimlerde darbe ve kalkışmaları engellemek için söz konusu liderlerin silahlı kuvvetlerin savaşma gücünü sınırlama, kontrol altına alma, askeri liderlerin fazla güçlenmemesi için kuvvetlerin dağıtılması konusunda bazı önlemlere başvurdukları belirtilmektedir (Brown vd. 2016). Bu kapsamda ordunun kurumlarını denetim

altında tutmak, kuvvetler ve birlikler arası iletişimi sınırlamak, terfileri liyakat yerine bağlılık esasına göre düzenlemek bu tedbirlerden bir kısmıdır. Bu tedbirler liderin güvenliğini sağlamaya yardımcı olurken etkinliği azaltılmış askeri gücün dış tehditlere karşı hassasiyetini artırmaktadır. Bu riski göze almak istemeyen liderlerin nükleer silahı son seçenek olarak ellerinde bulundurmaları isteyebilecekleri ve bu silaha sahip olmada daha hevesli oldukları öne sürülmektedir. Diğer taraftan nükleer silaha sahip olduktan sonra bunların kontrolünün kimde olacağı da rejimin güvenliği açısından önemlidir. Çünkü bu silahların kullanım yetkisine sahip olanlar kendilerini çok güçlü hissettikleri zaman rejim için yeni bir tehlike kaynağı olacaktırlar. Bu yüzden silahların kontrol yetkisi de liderin güvendiği bir gruba verilerek merkezi denetim sağlama yoluna gidilmektedir. Rusya'da Haziran 2023 tarihinde yaşanan iktidara yönelik bir kalkışma olan Wagner grubunun eyleminde isyancıların nükleer silah bulunan üssü ve silahları ele geçirdiklerine dair yapılan haberler bu görüşü destekler niteliktedir.

Bu bölümde değinilecek son husus karar almada etken olan dış tehdit ve ittifakların sağladığı güvence konusudur. Narang'a göre bir ülke açık bir nükleer tehdide maruz kalırsa ve bir süper gücün koruması altında değilse iç politika ve sivil asker ilişkileri gibi diğer faktörlerin kısıtlayıcı etkileri ortadan kalkmakta ve silahlanma kararı almak kolaylaşmaktadır. Benzer şekilde düşman olarak kabul edilen ülke kendisi sahip olmadığı halde başka bir nükleer bir gücün koruma garantisine sahip olursa bu durum hedef ülkenin tehdit algısını yükselteceği için silahlanma gereksesi sayılmaktadır. Buna örnek olarak nükleer silaha sahip olmayan Güney Kore'ye ABD tarafından sağlanan güvencenin Kuzey Kore için nükleer seçeneği teşvik edici bir gelişme olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

10. NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASINI ÖNLEME GİRİŞİMLERİ:

Nükleer silahların mevcut ülkeler dışına yayılmasını önlemek için çeşitli girişimler başlatılmıştır. 1963 Yılında yeraltı denemelerini yasaklayan sınırlı

bir antlaşma imzalanmış, 1968 yılında ise daha kapsamlı “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması-NSYÖA” (Non Proliferation Treaty-NPT) imzaya açılmıştır (Nuclear Arms Control, 1985). Fransa gibi bazı ülkeler uzun süre antlaşmayı imzalamaya yanaşmamışlar, 1970 yılında imzalanan antlaşma 25 yılın ardından nihayet 1995 yılında süresiz olarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu antlaşmayı 5 Mart 1970’te imzalamış, TBMM 17 Nisan 1980 tarihinde onaylayarak yasalaştırmıştır (TAEK, 2000). Türkiye 1982’de UAEK ile tam kapsamlı bir Denetleme Anlaşması imzalamıştır. Türkiye, uzun bir süre toplantılara gözlemci statüsünde katıldıktan sonra, 1997’de Cenevre’de yapılan Silahsızlanma Konferansı’nda tam üye statüsüne geçmiştir. Nihayetinde, Türkiye, 2000 yılında Zangger Komitesi ve Nükleer Tedarikçiler Grubu gibi nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik girişimlere katılmış ve 2001’de CTBT olarak bilinen Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması’nı imzalayıp onaylamıştır. Türkiye, 2001’de UAEK’nun denetim ve doğrulama kapasitesini büyük ölçüde arttıran Ek Protokolü de imzalayıp onaylamıştır (Kıbaroğlu, 2012). Ayrıca 123 antlaşması olarak bilinen ve yer üstü deniz ve uzayda denemeler yapılmasını yasaklayan antlaşmayı ABD ile 2008 yılında imzaladığı bilinmektedir. Türk dış ve güvenlik politikasının temel hamlesi, uluslararası nükleer silahların kontrolü ve silahsızlanma anlaşmalarına taraf bir devlet olmak olmuştur (Kıbaroğlu, 2005).

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasının önemli bazı hükümleri aşağıdadır.

1. Nükleer silaha sahip olan ülkeler, olmayan ülkelere nükleer silah yapımında yardım etmeyeceklerdir.
2. Nükleer silaha sahip olmayan ülkeler bu silahları geliştiremeyecek, üretmeyecek ve tedarik etmeyecektir.
3. Nükleer silaha sahip olmayan ülkelerde değişik maksatlarla kullanılan nükleer maddeler Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının denetimine açık olacaktır.

4. Nükleer maddeler ve teçhizatın ihracatı Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK)'nin denetimine tabi olacaktır.
5. Taraflar nükleer enerjinin barışçı amaçlarla kullanımında iş birliği yapacaklardır.
6. Nükleer silahlara sahip olan ülkeler bunları azaltmak ve imha etmek için çalışma yapacaklardır.
7. Nükleer silahlardan arındırılmış bölgeler tesis edilecektir.
8. Her beş yılda bir uygulamalar gözden geçirilecektir.
9. Çekilme kararlarını açıkladıktan 90 gün sonra ülkeler anlaşma dışına çıkabilecektir.

Bu anlaşma kimyasal ve biyolojik silahları yasaklayan anlaşmadan farklıdır. Kimyasal ve biyolojik silahların üretimi ve kullanımını yasaklayan anlaşmalar imzalayan tüm ülkeler tarafından kabul edildiği halde nükleer silahlara sahip beş ülkenin hakları saklı tutulmaktadır. Aynı şekilde UA EK'nun denetimi yasal hakka sahip beş ülkeye (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin) uygulanmamakta bunların dışında kalan tüm ülkelerdeki nükleer maddeler denetlenebilmektedir. Bu durum söz konusu silahların askeri ve politik bir güç unsuru olarak söz konusu beş ülke tarafından elde bulundurulması ve bu ayrıcalığın diğer devletler tarafından paylaşılmaması isteğini yansıtmaktadır.

Barışçı veya askeri maksatlı olsun her türlü Nükleer Denemelerin Yasaklanmasını ön gören Antlaşma 1996 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilmiş olmasına rağmen henüz onaylanarak yürürlüğe girmemiştir. Yürürlüğe girmesi için nükleer reaktör veya araştırma laboratuvarına sahip 44 ülkenin onayı gerekmektedir. Hiç imzalamayan K. Kore, Pakistan ve Hindistan dışında imzaladığı halde onaylamayan beş ülke daha vardır. Bunlar ABD, Çin, İsrail, Mısır ve İran'dır. ABD'nin tutumuna tepki olarak Rusya'da Kasım 2023'te antlaşmadan çekildiğini ilan etmiştir. Onaylama-

yan ülkeler arasında Mısır'ın yer alması dikkat çekicidir. Son gelişmeler ışığında testlerin devam edeceğini beklemek yanıltıcı olmayacaktır. Bu durum dünya için daha riskli ve tehlikeli bir sürecin varlığına işaret etmektedir.

11. TÜRKİYE VE NÜKLEER SİLAH İHTİYACI

Nükleer silah konusunda Türkiye'nin resmi politikası barışçıl amaçlar dışında geliştirme yapmama taahhüdüne bağlı olmak şeklinde sürdürülmüştür. 1980 yılında NSYÖ antlaşmasını onaylamış, UAEK'na üye olarak faaliyetlerini sürdürmüş ve halen yapımı devam eden Akkuyu nükleer enerji santrali de bu kurumun denetimlerine açıktır. 1956 yılında kurulan Türkiye Atom Enerjisi Kurumu-TAEK ile Türkiye'nin nükleer enerji ve bu alandaki çalışmaları devam etmektedir. Türkiye nükleer enerji alanında çalışma niyetini çok önceden belirttiği halde ABD ve batılı ülkeler bu konuda destek sağlamaya yanaşmamış ve mesafeli durmuşlardır. Enerji dışında yetenek geliştirme ve silah sahibi olmaya yönelik resmi bir niyet açıklaması uzun yıllar olmamıştır. 2017 yılından itibaren bazı etkinliklerde Cumhurbaşkanı tarafından sarf edilen sözler iç ve dış kamuoyunda dikkat çekmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, yaptığı açıklamalarda gelişmiş ülkelerin nükleer başlıklı füzelere sahip olduğu ve geliştirmeye devam ettiği bir ortamda diğerlerini yasaklamalarını eleştirmiştir. Bunun haricinde basın organlarında yer alan haber ve köşe yazıları, Pakistan ile yürütülen savunma sanayi projeleri ve silah ticareti, geçmişte bazı siyasetçilerin demeçleri Türkiye'nin gizli bir nükleer ajandası olduğu yönünde endişelere neden olmaktadır (Ophir, 2021). Kamuoyuna açıklanan milli güvenlik siyaset dokümanları ve TSK Modernizasyon planları arasında böyle bir hedef yer almamaktadır. Ancak Akkuyu nükleer santrali faaliyete geçtiğinde yakıt atıklarının yurt içinde depolanacak olması, proje kapsamında yurt dışına eğitim için gönderilen personel miktarının fazlalığı, bugüne kadar daha çok teorik düzeyde olan nükleer okuryazarlığın uygulamadan sağla-

nacak tecrübelerle artacak olması ve bunun savunma sanayiine yansımalarının konuya olan ilgiyi artırması beklenmelidir. Bunlara paralel olarak önceki bölümde ele alınan dünya geneli ve çevre ülkelerde bu alanda yaşanacak gelişmeler, NATO ittifakı ile son yıllarda derinleşen jeostratejik ayrışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında güvenlik parametrelerini etkileyecek faktörler olacaktır. Bu nedenle güvenlik riski yaratan tehlikelere karşı seçeneklerin de genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Nükleer enerjinin kullanımı ile nükleer silah sahibi olma arasında fark vardır. Her ülkenin nükleer enerjiye sahip olma hakkı olduğu halde uluslararası antlaşmalara göre nükleer silah sahibi olma konusunda kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır.

Başlangıçta da belirtildiği gibi bu yazının konusu teknik olarak silahın Türkiye'de yapılabilirliğini incelemek değildir. Bu bölümde Türkiye'nin nükleer güç olma ihtiyacı yukarıda belirtilen başlıklar altında analiz edilecektir.

12. GÜVENLİK İHTİYACI İÇİN NÜKLEER SİLAH:

Türkiye İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan düzende güvenliğini NATO ittifakı üyeliğini tercih ederek sağlamaya çalışmıştır. Güvenlik de diğerleri gibi bedeli ödendiği sürece alınabilen bir hizmettir. Bedeli ödenmeden güvenliğin sağlanması mümkün değildir. Ancak oldukça pahalı olan bu bedeli ittifaklar kurarak paylaşmak mümkündür. Soğuk savaş döneminde Türkiye NATO'ya üye olmakla Sovyet tehdidine karşı Atlantik ittifakının oluşturduğu güvenlik şemsiyesinden yararlanmış, silah ve teçhizat temin etmiş, buna karşılık birinci hat ülkesi olarak büyük bir orduyu ayakta tutarak ve coğrafyasının imkânlarından ittifakın yararlanmasına imkân sağlayarak bu ortaklığa katkıda bulunmuştur. Ayrıca topraklarında nükleer silahların konuşlandırılmasına müsaade ederek kendisi de bir anlamda karşı tarafın yarattığı nükleer tehdidin hedefi olmuştur. Soğuk savaşın bitmesinden sonra ABD bazı ülkelerde bulunan nükleer silahlarını kaldırmış-

tır. ABD'nin Türkiye'de bulunan nükleer silahlarını kaldırıp kaldırmadığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Aksine bunların yenilenerek depolanmaya devam edildiği konusunda bilgiler bulunmaktadır. Hedefe yakınlık ve taktik durum üstünlüğü sağlama, vuruş önceliği gibi askeri faktörlerin yanında bu silahları bulundurma nedeni olarak Türkiye'nin kendi başına bir nükleer program başlatma ihtiyacının ortadan kaldırılması düşüncesinin olabileceği de akla gelmektedir.

Son yıllardaki gelişmeler dikkate alındığında bölgesel anlamda Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları NATO'nun ihtiyaçları ile bire bir örtüşmemektedir. Bu ayrışma soğuk savaşın bitmesinden sonra daha da artmıştır. Bu nedenle Türkiye kendine has güvenlik sistemleri geliştirmeye başlamıştır. Avrupalı NATO ülkelerinin aksine 1990'lardan sonra başlayan süreçte Türkiye kendisini farklı bir güvenlik ortamında bulmuştur. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu üçgeninin ortasında yer alan Türkiye'ye yönelik tehditler şekil değiştirmiş ve başta terörizm olmak üzere komşu ülkelerle yaşanan çıkar çatışmaları milli hedefleri tehdit eder hale gelmiştir. Ayrıca ittifak içinde bazı ülkelerin Türkiye'ye karşı askeri ve politik tutumları müttefiklik ruhu ile bağdaşmamaktadır. Bu durum ittifak hedefleri dışında milli olarak silahlanma ihtiyacı yaratmıştır. Özellikle ittifakın büyük ortağı ABD'nin bölgesel çıkarları ile Türkiye'nin çıkarlarının uyumaması bu duruma sebep olmuştur.

NATO'nun ortak tehdit karşısında üyelerine karşı olan yükümlülükleri değişmemiştir ancak ortak tehdidin niteliği konusunda fikir birliğine varmak eskisi kadar kolay olmamaktadır. Özellikle Ukrayna Rusya savaşına kadar olan dönemde ortak tehdidin belirlenmesi için gerekçeler fazla ikna edici olmamıştır. Yeni güvenlik ortamında Türkiye'nin bulunduğu bölge için üye ülkelerin tümünün ortak iradeleri ile NATO yükümlülüklerinin otomatik olarak işletilmesi hakkında tereddütler ortaya çıkmaktadır. Çünkü doğrudan kendilerine yöneltilmiş bir tehdit yokken diğer NATO ülkelerinin, coğrafi konumu nedeni ile bu tehditlere maruz kalan Türkiye'ye

destek sağlamaları kendi kamuoylarına kolaylıkla kabul ettirebilecekleri bir durum değildir. Daha da önemlisi sağlanacak bu destek nedeni ile kendilerinin de tehdit edilme ihtimali ülkeleri isteksiz davranmaya zorlayabilecektir. Başka bir ifade ile ittifak içerisindeki ülkelere birisi (Türkiye) diğerleri için dolaylı risk faktörü olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Türkiye NATO ittifakı üyesi olarak küresel anlamda bir güvenlik semsiyesi altında olmakla birlikte bölgesel anlamda yüz yüze kaldığı tehditler için ittifak tarafından sağlanacak güvenliğe yeterince güvenememektedir. Körfez savaşında ve IŞİD ile mücadelede bunun işaretleri görülmüştür. Aynı şekilde ABD veya Avrupalı üyelere yönelecek bir tehdit Türkiye için hayati derecede önemli olmasa da ittifak üyeliği nedeni ile birlikte hareket etmek zorunda kalabilecektir. 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'da NATO'nun 5'inci maddesinin yürürlüğe konmasına verdiği onay buna örnek gösterilebilir. Bu durum Türkiye açısından güvenlik için alternatif politikaların üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun pratikte yansıması ise milli silahlanma programlarına kendi kaynakları ile yatırım yapmak ihtiyacıdır.

Güvenlik sadece askeri unsurlarla sağlanacak bir kavram değildir. Askeri gücün lüzumu halinde kullanımı için politik iradenin de mevcut olması gerekir. Bu açıdan müşterek bir tehdiye karşı kurulmuş olan NATO'nun sağladığı güvenlik soğuk savaş döneminde yeterli olduğu halde bugün Türkiye bu askeri gücü kontrol eden siyasi örgütlenmeye dahil olmadığından bunun bedelini daha fazla güvenlik harcaması yaparak ödemek durumuna gelmiştir.

Güvenlik için Türkiye'nin nükleer silaha sahip olmasının haklı gerekçesi, bekasına yönelik çok güçlü düşman/düşmanların mevcut olması ve bu durumda en son çare olarak bu silahı kullanmak zorunda kalma ihtimalidir. Mevcut durumda komşu ülkelere hiç birisi bölgesel çatışma kapsamında tek başına veya birleşerek Türkiye'nin bekasını tehdit edebilecek boyutta bir askeri güce sahip değildir. Rusya ile yaşanacak bir kriz ise

Türkiye'nin olduğu kadar NATO'nun da sorunu olacaktır. Bu nedenle çok üstün bir güce karşı güvenlik ihtiyaçları için nükleer silaha sahip olmak uluslararası alanda kabul edilebilecek haklı bir gerekçe olmayabilir. Türkiye'nin askeri gücünü kullanmasını gerektirecek senaryolar ise nükleer silah kullanımına uygun değildir. ABD, Rusya ve Çin gibi ülkelerin ana-karaları birbirlerinden kilometrelerce uzakta olduğundan kendi silahlarının etkilerinden zarar görme ihtimali düşüktür. Türkiye'nin yakın komşularından biri ile yaşayacağı sorunlarda nükleer silah kullanma seçeneği kolay alınabilecek bir karar değildir. Coğrafyanın yakınlığı bu silahın etkilerinden kendimizin de zarar görme riskini yaratmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bugünkü koşullarda güvenlik ihtiyaçları için nükleer silaha sahip olmayı istemesi çok inandırıcı bir neden değildir.

Koşullar değiştiğinde Türkiye bölgesindeki gelişmelere bağlı olarak güvenlik riskleri yaşayabilecek konumdadır. Komşu ülkelerde bu yönde meydana gelen gelişmeler yeni yetenekler kazanma ihtiyacını gündeme getirebilir. Nitekim Türkiye konuya ilişkin uluslararası antlaşmalara taraf olurken bazı çekincelerini de kayıt altına almıştır. Etrafımızdaki ülkelere bakıldığında Rusya, Pakistan, Hindistan ve İsrail nükleer silaha sahip ülkelerdir. Rusya Ukrayna çatışmasının nasıl sonlanacağı ve savaşın sonunda Ukrayna'nın nükleer silahlanma konusundaki niyetleri henüz bilinmemektedir. İran uzun zamandır yürüttüğü çalışmalar nedeni ile uluslararası alanda yaptırımlara maruz kalmakta, Suudi Arabistan'ın İran'daki gelişmelere bağlı olarak böyle bir silahı temin etme gayretinde olduğuna dair bilgiler de sır değildir. Nitekim yakın zamanda basına yansıyan açıklamalarında Suudi Arabistan Veliaht Prensi, İran'ın silah sahibi olması halinde kendilerinin de nükleer silah tedarik etme yoluna gidebileceğini belirtmiştir. Ayrıca İsrail ile diplomatik ilişki kurma karşılığında Suudi Arabistan'ın talep ettiği zenginleştirmeyi de içeren nükleer enerji teknolojisi için yeşil ışık yakılmasının da gündemde olduğuna ilişkin bilgiler basında yer almıştır.

Türkiye silahlanmayı teşvik edeceği gerekçesi ile uzun süre tehdit dokümanlarında İran'ın açıkça yer almasını arzu etmese de Madrid'de yapılan toplantı ile kabul edilen son NATO Stratejik Konseptinde İran'ın nükleer ve füze programları yürüten bir ülke olduğu belirtilmiştir. İddia edildiği gibi İran geliştirme çalışmaları sonunda nükleer silaha sahip olursa Türkiye bu durumu dikkate almak zorunda kalacaktır. Sahip olacağı yeteneklerle İran'ın diğer ülkelerle yaşayacağı sorunlardan dolayı nükleer silah kullanma olasılığı ortaya çıktığında bu durum Türkiye'yi de çok yakından ilgilendiren bir güvenlik sorununa dönüşebilir. Böyle bir gelişme bölgesel güç dengelerini de etkileyeceğinden bölge ülkeleri tarafından yeni bir silahlanma yarışı başlatılırsa Türkiye buna kayıtsız kalamayacaktır. Denge ve korunma arayışları Ortadoğu'yu bölge dışı ülkelerin müdahalesine de açık hale getirecek ve istikrarın bozulma riski Türkiye için yeni güvenlik sorunları yaratacaktır. Özetle iyi ilişkiler sürdürülmüş olsa bile İran'ın sahip olacağı nükleer silahlar Türkiye için dolaylı riskler yaratma kapasitesine sahiptir. Özellikle Kafkaslar, Türkiye ve İran'ın çıkarlarını uyumlaştırmakta güçlük çekeceği bir alan görünümündedir. İran'ın silah geliştirme niyetinin bir sebebinin de İsrail olduğu unutulmamalıdır. İsrail'in atma vasıtası olarak füze ve uçaklar yanında nükleer denizaltı sahibi olduğu, bununla Basra Körfezinde faaliyet yürüttüğü yönünde bilgiler de gündeme gelmektedir. Türkiye'de bulunan ABD nükleer silahlarının durumu ve Türkiye'nin nükleer silah konusundaki niyetlerini yakından takip eden ve sorgulayan bölge ülkelerinin başında da İsrail gelmektedir. Türkiye, İsrail'in sahip oldukları da dikkate alınarak bölgenin nükleer silahtan arındırılması için çaba göstermekte ve bunu en yetkili ağızlardan ifade etmektedir. Bu Türkiye için en gerçekçi yaklaşımdır. Aksi olması durumunda diğer bölge ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin de bu gelişmelere kayıtsız kalamayacağı aşikârdır.

Güvenlik açısından Türkiye'nin karşılaştacağı en yaşamsal sorun kendi alacağı bir kararla ilgili olacaktır. NATO üyeliğinden ayrılması veya NATO'nun ortadan kalkması halinde komşularından bazılarının başka bir

güç tarafından sağlanacak nükleer güvenceye sahip olması Türkiye'nin kaygılarını artıracaktır. Ortaya çıkacak güç dengesizliğini gidermek için dünyadaki diğer örneklerde olduğu gibi nükleer silahlanma o zaman daha fazla tartışılacak bir yetenek haline gelecektir.

13. PRESTİJ VE SAYGINLIK İÇİN NÜKLEER SİLAH:

Bir ülkenin nükleer gücü, konvansiyonel askeri güç, ekonomik ve sosyal güçlerden bağımsız olarak ele alındığında her zaman beklenen etkiyi yaratmamaktadır. Bu nedenle konvansiyonel kuvvetlerle bölgesel krizlere müdahale yeteneğinin sınırlı olması halinde, nükleer gücün dış politikada sağlayacağı etkinlik beklenen düzeyde olmamaktadır. Nükleer silahla sağlanacak saygınlık üçüncü dünya ülkeleri nezdinde geçerli olsa bile Batı'nın önde gelen ülkeleri ile ilişkilerde farklı sonuçlar yaratacaktır. Buna kamuoyu ve silahlanma karşıtı örgütlerin menfi propagandaları eklendiğinde prestij kaybına uğramak da mümkündür. Pakistan'ın karşılaştığı uluslararası tepkiler buna örnektir. Ancak zor olsa da Türkiye'nin dış yardım almadan, kendi imkânları ile böyle bir silahı üretme yeteneğine kavuşması saygınlığına katkı sağlayabilir. Son yıllarda ivme kazanan Türk Devletler Topluluğu çalışmaları henüz örgüt düzeyine ulaşmamıştır. Üye ülkelerden Kazakistan Sovyetler Birliği zamanında topraklarında nükleer silah bulunan bir ülkedir. Özbekistan ile birlikte dünya için nükleer yakıt tedarikçisi iki ülke durumundadır. Türkiye ya da başka bir üye söz konusu topluluğa güç ve saygınlık kazandırmak için nükleer yetenek kazanmayı hedeflediği takdirde NSYÖA antlaşmasından da çekilmesi gerekecektir. Bu yola gidildiğinde ülkenin uluslararası sistemde dışlanması, siyasi, ekonomik ve diplomatik alanda büyük baskılar, kısıtlamalar ve ambargolarla karşılaşması da kaçınılmaz olacaktır. İran'ın nükleer silaha erişme isteği de bu çerçeveden değerlendirilebilir. İran, sadece nükleer silahın getireceği güce sahip olmak için değil, bunun getireceği psikolojik üstünlük ve prestiji için çalışmaktadır (Kibaroglu, 2013).

Bu konuda Güney Afrika'nın denediği ve daha sonra vazgeçtiği bir alternatif de dikkate alınabilir. Söz konusu ülke nükleer silah üretimini gerçekleştirdikten sonra bunları imha ederek NSYÖA antlaşmasına katılmıştır. Nükleer silahın üretim yeteneği ve bilgisine sahip olmakla silahı üreterek kullanıma hazır bulundurmak aynı şeyler değildir. Üretim bilgisine sahip olmak gerektiğinde üretebileceği anlamına geleceği için caydırıcılık maksadı ile kullanılabilir. Günümüzde silah sistemlerine sahip olmayan ülkeler üretim bilgisi ve alt yapısına sahip oldukları sürece karşı taraf açısından potansiyel tehdit olarak değerlendirilmektedir. Örneğin Japonya, Almanya ve Brezilya gibi ülkeler nükleer silaha sahip olmasa da komşuları tarafından gerektiğinde süratle buna sahip olabilecek ülkeler olarak görülmektedir. Bu konuda antlaşma hükümlerinde bir gri alandan da söz edilmektedir (Ülgen, 2013). Başta Japonya olmak üzere adı geçen ülkeler “nükleer silah eşiği (Threshold state)” olarak da adlandırılmakta ve kolayca silah yapabilecek ülkeler olarak görülmektedir. Bölgesel dengelerde ortaya çıkacak gelişmelere göre uluslararası hukuka uygun olmasa da Türkiye bu gri alanda nükleer teknolojiyi öğrenme ve geliştirme seçeneğine yönelirse bu önemli bir politika değişikliği anlamına gelecektir. Üretim bilgilerine sahip olmak güç dengesi arayışlarında ülkeler için büyük bir avantaj olarak kabul edilmekle birlikte bu durumun aynı zamanda güvensizliği de besleyen bir unsur olduğu unutulmamalıdır. Nükleer enerjiye sahip olmak için yapılan çalışmalar aynı zamanda nükleer bilgiye sahip olma imkânı sağlıyorsa o ülke için daha anlamlıdır. Mevcut ve muhtemel projeler Türkiye için bu alanda fırsatlar yaratabilir.

ABD'nin ilk nükleer silahı üreterek Japonya'da kullanmasından sonra bu silahların üretimlerinin kısıtlanması için 1946 yılında Baruch planı olarak bilinen öneriler getirilmiştir. Sovyetlerin bu önerilere karşı çıkmasının sebebi güvensizliktir (McCWire, 1987). Plana göre BM nezdinde bir komisyon kurulacak ve nükleer silah üretim bilgileri ile birlikte silahların kontrolü ve denetimi bu komisyona bırakılacaktı. Henüz kendilerinin sahip

olmadığı bir teknoloji konusunda silahlara kısıtlama getirilse bile ihtiyaç halinde ABD'nin bunları üretebileceği ve kendilerinin bu yarışta savunmasız kalacağı endişesi ile Sovyet tarafı bu öneriyi reddetmiştir. Görüldüğü gibi bilginin mevcudiyeti silahların kendisi kadar endişe verici bir tehdit kaynağı olabilmektedir. Bugün İran'a getirilen kısıtlamalar da bu endişelerden kaynaklanmaktadır. Böyle bir seçeneğe yönelmesi halinde Türkiye'nin de benzer kısıtlamalara maruz kalacağını tahmin etmek zor değildir. NATO ittifakı üyeleri içinde bilinenler dışında herhangi bir ülkenin bugüne kadar bu yönde bir niyeti olmamıştır. Son gelişmeler ışığında Ukrayna bu yeteneğe tekrar sahip olma isteğini açıktan ifade etmeye başlamıştır. Bu yönde bir gelişme olursa Polonya'nın da benzer bir taleple ortaya çıkması muhtemeldir. Nitekim son gelişmelerden sonra topraklarına nükleer silah konuşlandırılmasını NATO'dan talep etmiştir. Bu nedenle NATO üyesi olarak kaldığı sürece Türkiye'nin bu yöndeki isteğinin diğerleri tarafından onaylanmayacağı da açıktır. Ancak güvenlik ortamında yaşanabilecek hızlı değişikliklere karşı düşünce egzersizleri yapmanın sakıncası yoktur.

14. NÜFUZ ALANINI GENİŞLETME VE YAYILMACI EMELLER İÇİN NÜKLEER SİLAHA SAHİP OLMA İSTEĞİ:

Sahip olduğu demokratik değerler ve Atatürk'ün belirlediği yurttasulh, cihanda sulh ilkesi dış politikada rehber olarak benimsendiği sürece böyle bir gerekçenin tartışılması anlamsızdır. Son yıllarda Türkiye'nin izlediği aktif dış politika, Kafkaslar, Afrika ve Doğu Akdeniz'de etki alanlarını genişletme çabaları bazı çevrelerde geçmişin imparatorluk hayallerini gerçekleştirme arzusu olarak yorumlanmaktadır. Bu durum değişmez bir devlet politikası haline gelirse şüphesiz nükleer silaha sahip olmak bir prestij kaynağı olarak görülecektir. Ancak siyasi tercihlerle değişkenlik gösterecek bu tür politikalar ekonomik ve siyasi güç ile desteklenmediği sürece sürdürülebilir olmayacaktır.

15. İÇ POLİTİKANIN ETKİLERİ

Güvenlik stratejilerinin oluşturulması, tehdit değerlendirmesi ve askeri stratejinin hazırlanmasında kendi kültürel değerlerinin yanında ağırlıklı olarak NATO ülkeleri tarafından benimsenen çalışma yöntemleri Türkiye tarafından da kullanılmaktadır. Kurumsal yapı benzer olmakla birlikte silahlanma programlarının kamuoyu ve parlamentoda tartışılması yeterince şeffaf değildir. Daha önce yaşananlar ve son olarak 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi üzerine siyasi otoritenin silahlı kuvvetler üzerindeki kontrol ve denetimini artıracak pek çok önlem hayata geçirilmiştir. Oluşturulan yapı ile siyasi liderliğin kontrol ve denetim yetkisi güçlendirilmiştir. Güvenlik stratejilerinin oluşturulması ve onaylanmasında sivilin yetkisi çok artmıştır. Bu tedbirlerin askeri gücün savaşıma yeteneğine olumsuz bir etkisi olup olmadığı ancak çatışma ortamında test edilebilir. Bu nedenle bu konudaki bir eksikliği dengeleme için nükleer seçeneğinin gündeme alınması Türkiye açısından olası değildir. Diğer taraftan mevcut siyasi otoritenin böyle bir niyetinin olması halinde muhalif çevrelerin itirazlarını göğüsleyebilecek siyasi güce sahip olduğu değerlendirilmektedir. Ancak birçok hususu değiştirebilecek böyle bir kararın alınmasında askeri liderler ve muhalefet ile de görüş birliği sağlanması gereklidir. İzlenecek geliştirme stratejisinin belirlenmesi için bütün aktörler arasında uyum olması programın gizlilik ve geliştirme süratini olumlu etkileyecektir. Tehdidin büyüklüğü ve aciliyeti tartışmasız kabul ediliyorsa bu birlikteliği sağlamak daha kolay olacaktır. İhtiyaç olduğunda görüş birliği olmadan da karar alabilecek iradenin mevcut siyasi yapıda var olduğu değerlendirilmektedir.

16. SİLAHLANMA VE ASKERİ GÜCÜN İDAMESİNDE ALTERNATİF ÇÖZÜM OLARAK NÜKLEER SİLAH

Yukarıda belirtilen diğer gerekçelerin yanında en gerçekçi olabilecek nedenlerden birisidir. Caydırıcılık sağlama ve askeri gücün idame ettirilmesinde 1'e 5 oranında daha maliyet etkin olduğu öne sürülen nükleer

silahların modernizasyon ve büyük çaplı kuvvet yapısı değişiklikleri için zaman gerektiren geçiş dönemlerinde karşılaşılabilecek riskleri azaltmada alternatif bir güç unsuru olacağı açıktır.

Soğuk Savaş döneminde askeri yetenekler ve nitelik açısından bazı alanlarda giderilemeyen zafiyetleri karşılamak için sayıca üstün güç bulundurmaya bir kuvvet çarpanı olarak dikkate alınmıştır. Bugün gelinen noktada profesyonel personel miktarı arttıkça kuvvet yapılarında daha küçük fakat etkinliği artırılmış unsurlarla görev yapmak tercih edilir hale gelmiştir. Ancak bu konuda gelişmiş ülkelerin geçirdiği tecrübeler dikkate alındığında daha küçük askeri gücün daha az harcama yapmak anlamına gelmediği açıktır. TSK kuvvet yapısında mevcut silah sistemlerinin ömür devri içerisinde değiştirilmesi ve yenilenme ihtiyacı yanında yıllık işletme bakım maliyetleri ve profesyonel orduya geçişte artan personel giderleri savunmaya ayrılan kaynak ihtiyacını artırmaktadır. Hem mevcut kuvvetlerin etkinliğini sürdürmek hem de değişim dönüşüm için modernizasyona kaynak ayırmak planlayıcılar açısından zorlu bir görev olmaktadır. Yeni yetenekler kazanmadan kuvvet yapısında büyük değişiklikler yapmak güvenlik açısından oldukça risklidir. Ortaya çıkan bu paradoks büyük değişiklikleri içeren geleceğe yönelik kararların alınmasında geciktirici bir etki yaratmaktadır. Nükleer silaha sahip olmakla sağlanacak caydırıcılık, kuvvet yapısında değişen ihtiyaçlara göre daha cesaretli kararlar alınmasını kolaylaştırabilir ve bu durumda karşılaşılabilecek riskleri azaltmak için güvence olabilir.

Nükleer silahların temini için sarf edilecek kaynaklara ilave olarak böyle bir gücün kullanıma hazır bulundurulması için harcanacak idame maliyetleri de oldukça pahalıdır. Hava ve kara atma vasıtalarının üretimi, bakımı, eğitimi, ikaz sistemlerinin maliyeti yanında bu silahın varlığından dolayı aynı cins bir tehlikeye maruz kalma riski de artacağından bunlara yönelik korunma önlemleri için de yatırım yapmak gerekecektir. Kuzey Kore hariç diğer ülkeler tarafından bu silahların komuta kontrolü, yön-

lendirilmesi ve hedef tespitinde uzayda konuşlu sistemler yoğun olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu silahlardan kaç tane bulundurulacağı hususu maliyete tesir eden ayrı bir faktördür. Karşı tarafın gücüne bağlı olarak ilk darbede zarar görecektir tesislerin yerine kullanılabilir ikinci vuruş yeteneği kapsamında ihtiyaç duyulan nükleer silah miktarının da hesaplanması gerekecektir.

Maliyet konusunda değinilmesi gereken önemli hususlardan biri önleme sistemlerinin yarattığı etkidir. Soğuk savaş döneminde ABD’de yapılan ve Yıldız Savaşları (Star Wars) projesine de ilham veren bir çalışmada Sovyet füzelerine karşı tesis edilecek füze savunma sisteminin (Anti Ballistic Missile-ABM) maliyeti ve bunun karşı tarafta yaratacağı etki hesaplanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda ABM tesisi için harcanacak her 1 dolara karşılık diğer tarafın bu sistemi delip geçmesi ve karşılıklı imha güvencesini sağlayabilmesi için 7 dolarlık harcama yapması gerektiği hesaplanmıştır (Malmgren, 2023).¹ Yani füze savunma sistemlerine sahip olan taraf karşı tarafın nükleer silahlarla caydırma sağlayabilmesi için daha fazla harcama yapmaya zorlayacaktır. Hem atma hem de savunma yeteneğine sahip ülkeler daha caydırıcı bir güce sahip olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin son yıllarda füze programlarını ve hava savunma çalışmalarını ilerletmesinin, S-400 Hava/Füze Savunma Sistemi alımı ile maruz kaldığı yaptırımların, (The Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act-CAATSA) F-35 programından çıkarılması, F-16 tedariki ve modernizasyonu konusunda yaşadığı problemlerin bu bakış açısı ile de değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

1 - Harold Malmgren ve Pippa Malmgren, 18 Ekim 2023 günü UnHerd web sayfasında Gaza Savaşının gelecek savaşları değiştireceği başlıklı yazıda: *ABD Başkanı J. Kennedy zamanında savunma bakanlığı tarafından kıtalararası balistik füzelerin önlenmesi konusunda yapılan çalışmada, şu soruların sorulmuş olduğunu yazmışlardır. Sovyetler tarafından atılacak balistik füzelerin Amerikan hava sahasına girmeden imhası için kurulması gereken füze savunma sisteminin maliyeti nedir? Böyle bir sistem karşı tarafın karşılıklı imha garantisini sağlama hesaplarını nasıl etkileyebilir? Bu sistem Sovyetlerin yarışta geri kalmaması için çok fazla harcama yapmasını gerektirir mi? Sonuç olarak ABM olarak isimlendirilen füze savunma sisteminin kurulması için harcanacak 1 doların karşı tarafta bu sistemi delerek geçecek ve karşılıklı imha güvencesi sağlayacak sistemler için 7 dolar harcama gerektireceği hesaplanmıştır. Reagan zamanında hayata geçirilen ve buna karşılık Sovyetlerin yapmak zorunda kaldığı aşırı harcamalarla rejimin çökmesine neden olduğu öne sürülen Star Wars projesinin ilham kaynağının söz konusu 1:7 oranı olduğu belirtilmektedir.*

Bu değerlendirmelerin sağlıklı yapılabilmesine imkân sağlayacak sivil ve askeri kanatta stratejik ve teknik bilgi birikiminin de oluşturulması zorunludur. Bu silahların kullanım doktrini, caydırıcılıkta uygulanacak yöntemler, karşı tarafın tehdit algısı ve niyetinin yorumlanması gibi konularda yetişmiş sivil ve askeri personele ihtiyaç vardır. Akademik çevrelerde bu konudaki bilgi birikimi ve çalışmalar yetersizdir. TSK bugüne kadar yaptığı eğitim, harp oyunu ve tatbikat senaryolarında nükleer silah kullanımını içeren bir planlama yapmadığı için bu kültüre de aşına değildir.

17. SAVUNMA SANAYİİ VE ATMA VASITALARINDAKİ GELİŞMELER

Türkiye'nin son yıllarda savunma sanayii alanında yakaladığı ivme ve geliştirdiğı sistemler yurt içi ve dışında ilgi uyandırmaktadır. Nükleer silahın bileşenleri açısından bakıldığında en dikkat çekici olanlar atma vasıtaları olabilecek sistemlerin durumudur. Bu konuda öne çıkan seçenekler havadan veya karadan atma vasıtalarıdır. Mevcut uçakların bir kısmı NATO görevleri kapsamında bu yeteneğe sahip olsa da Türkiye'nin bu yeteneği milli çıkarları için kullanımı pek mümkün görülmemektedir. Bu konuda milli imkânlarla geliştirilecek hava araçlarına ihtiyaç olacaktır. Balistik füzeler ile atma yöntemi dünyada en yaygın kullanım konsepti olarak göze çarpmaktadır. Bu füzelerin hedefte sapma olasılığı biraz fazla olmakla birlikte nükleer başlık kullanıldığında geniş alanları etkileyeceğı için bu dağılma payı kabul edilebilir bir hata olarak görülmektedir.

Türkiye ilk defa Çin'den satın aldığı teknoloji ile 80 km. menzilli Bora füzelerini geliştirmiş, daha sonra bu füzenin menzili 280 km.ye kadar çıkarılmış ve son olarak 2022 yılında Karadeniz'de denediğı Tayfun füzesi ile balistik füze üretim yeteneğini bir üst seviyeye çıkarmıştır. Basında çıkan haberler hipersonik füzeler üzerinde de çalışıldığı yönündedir. Bu kapsamda 1000 km menzile erişecek Cenk füzesi üzerinde çalışıldığı yönünde bilgiler de basında yer almıştır. Ayrıca hava savunma, seyir füzesi ve gemi savar füzelerinin üretimi ve bunların yanında son yıllarda başlatılan uzay programı

kapsamındaki çalışmalar bu füzelerin karadan karaya modellerinin geliştirilmesine de kapı aralayacak niteliktedir. Özellikle Tayfun füzesi ile yapılan deneme Türkiye'nin yetenekleri ve niyetlerinin daha fazla sorgulanmasına neden olmuştur. Tayfun füzesi 500 km üzerine çıkan menzili ile FTKR kuralları açısından dikkat çekmektedir. Bu füzelerin itki ve güdüm sistemlerini milli olarak geliştirilmesi söz konusu kontrol rejimlerinin kısıtlamalarından da bir ölçüde kurtulma şansı yaratmaktadır. Nükleer başlık taşıyabilen Taktik Balistik füzeler 1000 km.ye kadar olan mesafelerde kullanılmak üzere üretilmektedir. Daha üst menziller stratejik füze kapsamındadır. Siyasi liderlerin bazı demeçlerinde 2500 km menzilli füze yapma hedefinden söz edilmesi Türkiye'nin niyetlerinin sorgulanmasına ve emarelerin daha dikkatli izlenmesine neden olmaktadır. Ülkelerin balistik füze sahibi olması veya bu teknolojiyi geliştirme ihtiyacının nedenlerinin incelendiği bir çalışmada (Dizboni, 2021), belirli bir tehdide karşı silahlı kuvvetlerinin zayıf veya hassas durumda olduğunu değerlendiren ülkelerin zafiyeti giderecek bir alternatif olarak bu yeteneğe yöneldiği belirtilmektedir. Türkiye'nin füze geliştirme çalışmalarının nedenlerine bu gözle bakılmalıdır.

SONUÇ

Nükleer silahlar etkileri bakımından sadece askerî açıdan dikkate alınacak vasıtalar değildir. Askeri alanda sağlayacağı bazı üstünlüklere rağmen sahiplik konusunda siyasi açıdan karşılaşılabilecek sorunlar, teknik gereksinimler ve maliyet gibi tüm faktörler dikkate alınmak zorundadır. İnceleme kapsamında yukarıda değinilen faktörler ışığında Türkiye'nin nükleer silah ihtiyacı şu şekilde değerlendirilmiştir.

Güvenlik kavramının kapsamı çok geniştir. Askerî açıdan bakıldığında ittifak üyesi olarak kuzeyden gelebilecek nükleer tehdide karşı NATO tarafından sağlanan güvenceler mevcuttur. Bu maksatla ortak karar alma süreçleri işletilmiş olsa bile kullanım yetkisi ABD'ye ait bir kısım nükleer silah da Türkiye topraklarında bulunmaktadır. Çıkar çatışmaları yaşanabi-

lecek komşu ülkelere karşı nükleer silaha başvurma seçeneği Türkiye'nin NATO üyeliği devam ettiği sürece mümkün değildir ve böyle bir niyet ittifak üyeliğinden ayrılmayı gerektirir. Diğer taraftan Ukrayna Rusya ve Filistin savaşlarının sonunda oluşacak durum, İran ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki gelişmelere bağlı olarak ihtiyacın yeniden değerlendirilmesi gerekecektir. Sadece Ortadoğu değil Kafkaslarda yaşanacak gelişmelerin de güvenlik riski yaratması halinde İran'ın nükleer silah seçeneğini daha öncelikli bir güç unsuru olarak kabul edebileceği göz ardı edilmemelidir. Önümüzdeki dönemde görüşmelerle bir sonuca ulaşılamaz ise İran'ın sahip olacağı nükleer kapasiteye karşı ABD veya müttefikleri tarafından girişilebilecek muhtemel bir askeri harekât Türkiye için de sorun yaratacaktır. Bu kapsamda İsrail'in elindeki silahlar Türkiye açısından potansiyel bir risk olmaya devam edecektir. Çünkü onların varlığı diğer ülkelerin silahlanma isteğini tetikleyen bir unsurdur. Bölgesinin nükleer silahlardan arındırılması gerektiği yönünde politika belirleyen Türkiye'nin resmi olarak beyan edilmeyen ancak İncirlik üssünde bulunduğu ifade edilen ABD kontrolündeki nükleer silahların varlığını da sorgulaması gerekmektedir. Rusya'dan yönelecek tehditlere karşı topraklarında nükleer silah bulunmayan diğer NATO ülkeleri de ABD tarafından sağlanan güvenceye sahip olduğuna göre askeri açıdan bu silahların bulundurulması gereklilik değildir (Kıbaroğlu, 2018). Türkiye'nin bu silahları politik gerekçelerle bulundurduğu yönündeki görüşler ağırlık kazanmaktadır.

Prestij ve saygınlık açısından nükleer silaha sahip olmanın getirisi her zaman beklendiği kadar yüksek değildir. Siyasi ve ekonomik çıkarların korunması için böyle bir silahın kullanımı kolaylıkla öne sürülebilecek bir güç unsuru değildir. Nükleer silah sahibi ülkelerin rejim açısından istikrarı da risk faktörü olarak ele alınmaktadır. Dış politikada bazı ülkeler nezdinde Türkiye'ye prestij kazandırabilecek bu yeteneğin daha büyük ekonomik ve siyasi işbirliği içerisinde olduğu ülkelerle ilişkilerinde sorun yaratması kaçınılmazdır. Silahların yayılmasını önleme ve izleme için alınan ted-

birler geçmiş döneme göre oldukça artmıştır. Ülkelerin ekonomik olarak karşılıklı bağımlılığı tedbirlerin çeşidini ve etkisini güçlendirmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullarda bu tedbirleri göğüslemesi çok zordur.

Askeri gücün idamesi ve silahlanma açısından bazı üstünlükler sağlamakla birlikte böyle bir yeteneğin elde edilmesi, idamesi ve karşı tarafın tehditlerine karşı geliştirilmesi gereken korunma önlemlerinin maliyetinin çok yüksek olacağı da dikkate alınmalıdır. Çünkü nükleer silah sahipliği karşı tarafın tehdit algısını değiştireceğinden yeni yetenekler geliştirmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda ortaya çıkacak silahlanma yarışının tırmanma riskine karşı çeşitli seçeneklere de sahip olma zarureti vardır. Ayrıca silah yapımında teknik destek alınabilecek ülkenin seçimi de dış politikada hangi ittifaklar içerisinde olunabileceği konusunda bağlayıcı olacaktır. NATO üyeliği devam ederken bağımsız bir yetenek kazanmak ancak ABD'nin onayı ile mümkün olabilir. Bunun için de İsrail ve Pakistan örneklerinde olduğu gibi hem Türkiye hem de ABD için tehlike teşkil eden ciddi bir tehdit olması gerekir. Böyle bir durumun mümkün olmayacağı değerlendirilmektedir.

Bu açıklamalar ışığında nükleer silaha sahip olmak istediğinde Türkiye'nin buna yönelik bir strateji saptaması gerekir. Öncelikle karara götüren süreçler ve daha sonra da geliştirme stratejileri belirlenmek zorundadır. Buna göre Türkiye'nin dikkate alabileceği yöntemler şu şekilde değerlendirilmiştir.

Birinci yöntem NATO üyeliği devam ederken ve NSYÖ antlaşmasından çekilmeden bazı çalışmalarını gizleyerek yürütmek. Başka programlardan istifade edilerek teknik bilgi paketleri geliştirilebilir. Bu konuda kazanılacak bilgi birikimi dahi bir güç faktörü olarak kullanılabilir. Bu çalışmaların gizli kalabilmesi için çok uzun zaman içinde yavaş çalışılması gerektiğinden böyle bir strateji aktif silahlanma için ancak geçiş stratejisi

olabilir. Niyetlerin açığa çıkması halinde ittifak üyeliğinin de sorgulanacağı ve yaptırımların başlayacağını hesaba katmak gerekir.

İkinci yöntem çalışmaları açıktan yürütmek, teknik bilgi paketini elde etmek fakat aktif silahlanma stratejisine geçiş yapılmayacağı ve nükleer silah sahibi olmayacağını açıklamak. Bu durum ancak yeni ittifak arayışlarının gündeme gelmesi halinde dikkate alınabilir. Böyle bir seçenek daha başlangıç aşamasında fiziki engellemelerden ambargolara kadar yaptırımlara yol açabilir. Ayrıca İran haricinde geçmişte çalışmalar yürüttüğü bilinen Suriye, Mısır ve Irak gibi bölge ülkelerinin politikalarında zincirleme reaksiyon etkisi yaratabilir, bu durum bölgeyi dış müdahalelere daha açık hale getirir.

Üçüncü yöntem güç dengelerini değiştiren büyük bir tehdit ortaya çıktığında başka bir ülkeden teknik destek de sağlanarak açık olarak hızlandırılmış bir silahlanma programı yürütmek olabilir.

Başka bir ülkeden gerektiğinde silah temin etmek üzere antlaşma yapmak da bir seçenek olarak düşünülebilir ancak buna benzer bir ticaretin örneği henüz görülmemiştir. Bir ara Suudi Arabistan'ın Pakistan ile böyle müzakere yürüttüğü, benzer şekilde Libya lideri Kaddafi'nin Çin'den silah tedarik etmeye çalıştığı ancak reddedildiği yönünde iddialar ortaya atılmıştır. En son Rusya tarafından Belarus'ta taktik nükleer silah konuşlandırılacağı açıklanmıştır. Bu husus bir alışveriş değil ittifak kapsamında yapılan bir antlaşma olarak görülmelidir. Ancak Pasifik'te bazı ülkelerin silah ve atma vasıtaları geliştirmelerine gösterilen müsamaha ve antlaşma hükümlerini esnetme anlayışı diğer ülkeleri de cesaretlendirecek niteliktedir.

Türkiye bölgesinin nükleer silahlardan arındırılması yönünde uzun yıllar savunduğu politikasını sürdürmelidir. Türkiye için nükleer silahlanma ihtiyacı ancak bölgesinde güvenlik koşulları değiştiğinde veya NATO dışında yeni ittifak arayışları ortaya çıktığında gündeme gelebilir. Bu durumda mahzurlarına rağmen ikinci yöntem, teknik bilgi paketine sahip

olmak fakat aktif silahlanma stratejisi uygulamamak en makul seçenek olabilir.

Yukarıda belirtilen seçeneklerin dışında silah geliştirmek yerine kazanacağı nükleer teknolojiden istifade ile nükleer güçle çalışan savaş gemisi veya denizaltı sahibi olmak Türkiye'nin caydırıcı gücüne katkı sağlayacak önemli bir yetenek olacaktır. Böyle bir yeteneğin kazanılması uluslararası kısıtlamalardan çok ülkenin mali gücü ile ilintilidir. Bu konuda vizyoner bir bakış açısı ile fikir tartışmaları yürütülmelidir. Halen beş yasal nükleer güç haricinde Hindistan ve İsrail'in de nükleer enerji ile çalışan denizaltı sahibi olduğu bilinmektedir. Avustralya, ABD ve İngiltere arasında oluşturulan AUKUS ittifakı kapsamında Avustralya nükleer denizaltılara sahip olacaktır. Bazı ülkeler bu girişimi NSYÖ antlaşmasının ihlali olarak yorumlarken bazıları da antlaşma hükümlerindeki boşluktan yararlanma olarak görmektedirler. Avustralya sahip olacağı denizaltılarda nükleer silah bulundurmayaacağını ilan etmiş olmakla birlikte kriz durumunda diğer ittifak üyelerinin bu platformlara silah sağlamayacağını garanti etmek zordur. Bu nedenle bundan sonraki süreçlerde başka ülkelerinde benzer yeteneklere sahip olma isteklerinin olabileceğini değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Askeri ve akademik çevrelerde konuya ilişkin analizler yapabilecek, strateji geliştirecek ve bilgi birikimini sağlayacak çalışmalara katkı sağlanmalı en azından farkındalık yaratılmalıdır.

Hava ve füze savunma sistemlerini geliştirecek projelere daha fazla kaynak yaratılmalıdır.

Nükleer silahlar yaratacağı yıkım ile kazananı olmayacak bir askeri güç vasıtası olduğundan kullanım kararının verilmesi çok zor bir yetenektir. Nükleer silahların yarattığı tehlikeler sadece yıkım gücünden kaynaklanmamaktadır. Bu silahın kullanım kararının verilmesinde karşı tarafın tehdit algısı ve niyetinin yorumlanmasında yapılacak yanlış değerlendirmeler

meler en az silahın kendisi kadar tehlikeli riskler taşımaktadır. Türkiye'nin yer aldığı bölgede bazı ülkelerin sahip olduğu rejimlerin niteliği, istikrarsızlığı ve karar alma yöntemleri kullanım konusunda yanlış algılama riskini daha da artırabilir. Son yıllarda siber tehditlerden kaynaklanan tehlikeler ve yapay zekâ uygulamaları ile birleştirilmiş konvansiyonel silahların tahrip gücü çok artmıştır. Uluslararası ilişkilerde uzun yıllardan beri zorlayıcı müzakere unsuru olarak görülen nükleer silahların yerini yapay zekâ ve çip teknolojisindeki gelişmeler almaya başlamıştır. Yeni ve yıkıcı teknolojiler savaş sanatını ve stratejileri değiştirecek hale gelmektedir. Savaşların uzağa taşınması halinde uyduların yok edilmesi nükleer silahlar gibi insanlığı yok edecek bir etki yaratmaz fakat ulaştığımız medeniyet seviyesini oldukça gerilere götürebilir. Nükleer silahların karşılıklı yıkım endişesinden korkarak kullanımından çekinen ülkelerin bu yeni teknolojilerle karşı tarafa büyük zararlar verdirirken kendilerini koruyacak yeteneklere sahip olduklarına inanmaları halinde savaş başlatma olasılığı daha yüksek olacaktır. Bu nedenle caydırıcılık adına söz konusu yeteneklere yönelik çalışmaların daha öncelikli olarak ele alınması yararlı olacaktır. En kötü senaryoda NATO'nun dağılması, Türkiye'nin üyelikten çıkması veya çevremizdeki devletlerin nükleer silah sahibi olması gibi büyük değişimler Türkiye'nin nükleer silah sahibi olma ihtiyacını da gözden geçirmesini gerektirecektir. Bu tarz keskin değişimler olmadığı müddetçe, anlaşmalar gereği nükleer silaha sahip olmamak en iyi seçenek olarak görünmektedir. Fakat bu politik tercih, askeri ve akademik çevreler başta olmak üzere diğer kurum ve kuruluşların yapması gereken politika ve strateji geliştirme çalışmaları ile savunma sanayiinde teknik bilgi birikiminin oluşmasını sağlayacak çalışmaları engelleyici bir faktör olarak görülmemelidir.

Kaynakça

- Alım, E., Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi: ABD Merkezli Hegemonik Bir Yapıdan Normatif Bir Yapıya Geçişin Önemi. *Güv. Str. Derg.* 2020, 16(36): 821-872. DOI:
- Brown, Cameron S., Leonard Davis, Christopher J. Fariss ve R. Blake McMaho: Recouping after Coup-Proofing: Compromised Military Effectiveness and Strategic Substitution, *International Intersections, Empirical and Theoretical Research in International Relations*. Volume 42, 2016- Issue 1
- Buzan, B. Barış, güç ve güvenlik, Uluslararası ilişkilerde anahtar metinler, 2013 s.165 U/A İlişkiler Kütüphanesi, Özener matbaacılık, Cambridge University Press yayınından hazırlayan Esra Diri.
- Dizboni, A. Karim E. El-Baz, Towards Building a Missile Proliferation Theory: The Moment of Ballistic Consciousness and the Tactical Rationale. *Journal of Defense Management*, Vol.11 Iss.6 No:1000 p.421. 05 KASIM 2021. <https://www.longdom.org/abstract/towards-building-a-missile-proliferation-theory-the-moment-of-ballisticconsciousness-and-the-tactical-rationale-87125.html>
- Garwin, R. L. The Future of Nuclear Weapons Without Nuclear Testing, *Arms Control Today* November/December 1997, Vol. 27, No. 8
- Hartley, K., *The Economics of Defense Policy*, Brassey's UK, 1991, syf:43.
- Holloway, D., *Stalin and the Bomb*, Yale University Press, CT. ABD. 1994.
- Karen, D. W., Facing the Missile Challenge, Rand Corperation. S.11 <http://www.fas.org/nuke/control/mtr/index.html> Erişim 05/07/2023,
- Kıbaroğlu, M., Ortadoğu'da nükleer silahların yayılması ve Türkiye'nin olası yanıtları, EDAM tartışma kağıdı, 27 Aralık 2012
- Kıbaroğlu, M., Isn't it Time to Say Farewell to Nukes in Turkey?. *European Security* (2005), Vol.14, No.4, 443-457.
- Kıbaroğlu, M., İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye. *Bilge Strateji*. (2013). 5 (9) , 1-8 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3801/50981>
- Kıbaroğlu, M., Türkiye'deki Amerikan nükleer silahları gitmeli mi kalmalı mı? *Bilge Strateji*, Cilt 10, Sayı 19, Güz 2018, ss.1-9
- Kissinger, H., *Dünden bugüne yeni Çin*. *Kaknüs* yayınları, İstanbul, 2015.
- Lieber, K.A. ve Press, Daryl G. The return of nuclear escalation, How America's Adversaries Have Hijacked Its Old Deterrence Strategy, *Foreign Affairs*, 24 October 2023
- Lieber, K.A. ve Press, Daryl G. The new era of nuclear weapons. *SSQ Strategic Studies Quarterly*,

- 2013 Vol.7 No:1,
- Lieber, K.A. ve Press, Daryl G. The new era of nuclear weapons. Strategic studies quarterly, USStratcom 2016.
- Malmgren, H., Malmgren, P., Gaza will change the future of War, UnHerd, 18 October 2023. <https://unherd.com/2023/10/gaza-will-change-the-future-of-war/> Erişim Tarihi: 25 Ekim 2023
- MccGwire, M. The Genesis of Soviet Threat Perception, Brookings Institute, July 1987
- Müller, H., Neither Hype Nor Complacency: WMD Proliferation After The Cold War. The Nonproliferation Review/Winter, 1997. s.62-71, DOI: 10.1080/10736709708436667
- Narang, V. Strategies for Nuclear proliferation, How States Pursue a Bomb. International Security, Vol. 41, No. 3 (Winter 2016/17), p. 129
- Nuclear Arms Control, Background and Issues, National Academy Press, Washington DC 1985, s.224 <https://nap.nationalacademies.org/catalog/11/nuclear-arms-control-background-and-issues>
- Ophir, A., Turkey's nuclear future, Turkeyscope.15 December 2021. <https://dayan.org/content/turkeys-nuclear-future> Erişim Tarihi: 11 Kasım 2023.
- Önder, E., İran'ın Nükleer Programının Analizi ve Türkiye, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul. 2013.
- Önder, E., Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (2020) 4 (1), 27-39. DOI: 10.30692/sisad.660225
- Sagan, S. D. Why Do States Build Nuclear Weapons? International Security, MIT Press, Winter 1996-1997, Vol.21, No. 3, pp. 54-86
- Saunders, E. N. The Domestic Politics of Nuclear Choices: A Review Essay, International Security (2019) 44 pp 146–184. https://doi.org/10.1162/isec_a_0036110.17752/guvenlikstrj.847719
- Taylor, J. Deterring Russian Nuclear Threats with Low-Yield Nukes May Encourage Limited Nuclear War, MCU Journal, Journal of Advanced Military Studies, 2022.
- TAEK, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Bülteni, sayı:43, Şubat 2000.
- Ülgen, S. Türkiye'nin nükleer silahlanmaya bakışı, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013, ss.9-13
- Way, C. ve Weeks J.L.P., Making It Personal: Regime Type and Nuclear Proliferation: American Journal of Political Science, Vol. 58, No. 3 (July 2014), pp. 705-719.